

Blue Sky Group

Pensioenfonds Blue Sky Group

Jaarverslag 2016

Amstelveen, 6 juni 2017

Voorwoord

Dit is het jaarverslag van Stichting Pensioenfonds BSG over het jaar 2016. Hierin legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid en de behaalde resultaten.

Als gevolg van een verder dalende rente ten opzichte van 2015 en het feit dat het fonds deze niet volledig heeft afgedekt, is ook in dit verslagjaar weer een herstelplan ingediend. Het herstelplan liet zien dat tijdig herstel mogelijk is, waarbij is uitgegaan van te ontvangen herstellpremies. De beleidsdekkingsgraad is in de loop van 2016 tegen de verwachting in gedaald ten opzichte van eind 2015, van 105,5% naar 95,7%. De beleidsdekkingsgraad bevindt zich daarmee eind 2016 onder de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2%. Hoewel de financiële positie van het pensioenfonds onder druk staat, is er van korting nog geen sprake. Ondanks de positieve beleggingsresultaten van het afgelopen jaar, is er geen herstel gerealiseerd. Bij een gelijkblijvende rente zal er ook de komende jaren niet gekort hoeven te worden, maar bezien over een horizon van 6 jaar valt dit niet uit te sluiten.

Het dossier '(dynamisch) rentebeleid' zal het bestuur in 2017 verder oppakken. Dit houdt in dat onder meer deterministische scenario's doorgerekend zullen worden ten behoeve van meer cijfermatig inzicht. In dit kader heeft het bestuur besloten om het huidige beleid vooralsnog te handhaven.

Gegeven de hoogte van de beleidsdekkingsgraad (ruim onder de 110%) en de toe te passen regels voor toekomstbestendige indexatie was er geen ruimte om te kunnen indexeren. Verder verwacht het bestuur dat er ook de komende jaren niet (volledig) geïndexeerd kan worden.

Het fonds en de uitvoeringsorganisatie hebben te maken met steeds complexere taken en wettelijke eisen. Dit heeft een stijging in de kosten tot gevolg. Deels is deze stijging een gegeven voor het bestuur, maar een deel is ook te beïnvloeden. Het gaat dan bijvoorbeeld om besparingen bij de uitvoering zoals bijvoorbeeld het minder snel inhuren van externe deskundigen als het gevraagde werk ook op een later moment door de uitvoeringsorganisatie zelf uitgevoerd kan worden of het inzetten van communicatiemiddelen op een kostenbewuste en efficiënte wijze.

In 2017 is het bestuur akkoord gegaan met de uitvoering van de gewijzigde (financiering van de) pensioenovereenkomst. Dit betekent dat het de opdracht heeft aanvaard om voor de jaren 2017 en 2018 de regeling uit te voeren tegen een gemaximeerde premie van 30% van de bruto pensioengrondslag (voorheen: 40%). Op de middellange en lange termijn is er een geringe impact op de indexatie en deze is in effect zeer beperkt en evenwichtig over de generaties verdeeld. Het bestuur heeft in zijn afwegingen onder meer de ALM-studie uit 2015 betrokken.

De heer R.G. Nagtegaal trad per 31 december 2016 uit het bestuur als onafhankelijk voorzitter en is per 1 januari 2017 opgevolgd door mevrouw M. Adema. Het bestuur dankt de heer Nagtegaal voor zijn inzet voor het pensioenfonds.

Daarnaast hebben mevrouw O. Bisschop, mevrouw P.M.M. Silven-Keijzer en de heer E.J.J. Voorhoeve vanwege hun bestuurstermijn te kennen geven om op termijn als bestuurslid van het pensioenfonds te willen terugtreden. Inmiddels zijn er reeds twee kandidaat-bestuursleden die – in het kader van het inwerkproces – als toehoorder bij de bestuursvergaderingen aanwezig zijn.

Tot slot bedankt het bestuur al diegenen die zich het afgelopen jaar hebben ingespannen voor het pensioenfonds.

Amstelveen, 6 juni 2017
namens het bestuur,

Mevrouw O. Bisschop
vicevoorzitter

Mevrouw P.M.M. Silven - Keijzer
vicevoorzitter

.....

Inhoud

Kerncijfers	10
Bestuursverslag	11
1 Profiel pensioenfonds	12
<hr/>	
1.1 Rechtsvorm en bestuursmodel	12
1.2 Doelgroep	12
1.3 Pensioenregelingen	12
1.4 Risicohouding	13
<hr/>	
2 Externe ontwikkelingen	14
<hr/>	
2.1 Financiële markten in 2016	14
2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2016	14
2.3 Toezicht in 2016	15
<hr/>	
3 Interne ontwikkelingen	16
<hr/>	
3.1 Financiële positie pensioenfonds	16
3.2 Pensioenregeling en uitvoering	18
<hr/>	
4 Beleid	19
<hr/>	
4.1 Beleggingsbeleid	19
4.2 Financieel beleid	21
4.3 Communicatiebeleid	23
<hr/>	
5 Governance	25
<hr/>	
5.1 Organisatie governance	25

.....

5.2	Uitvoering en uitbesteding	26
5.3	Geschiktheid	26
5.4	Externe relaties	26
5.5	Gedragsregelingen	26
5.6	Boetes en dwangsommen	29

6	Kosten	30
----------	---------------	-----------

6.1	Kosten pensioenuitvoering	30
6.2	Kosten vermogensbeheer	30
6.3	Transactiekosten vermogensbeheer	31

7	Risicomanagement	33
----------	-------------------------	-----------

7.1	Risicobeleid	33
7.2	Risicomanagementorganisatie	36

8	Vooruitblik 2017	38
9	Verslag visitatiecommissie	39
10	Verslag verantwoordingsorgaan	41
11	Jaarrekening 2016	42

	Balans per 31 december	43
	Rekening van baten en lasten	44
	Kasstroomoverzicht	45
	Toelichting algemeen	46
	Toelichting op de balans	55
	Risicobeheer	68
	Toelichting op de rekening van baten en lasten	77

.....

12 Overige gegevens	90
----------------------------	-----------

Bestemming van het resultaat	90
-------------------------------------	-----------

Actuariële verklaring	91
------------------------------	-----------

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	93
--	-----------

13 Bijlagen	99
--------------------	-----------

13.1 Personalialia (stand per 6 juni 2017)	99
---	-----------

13.2 Functies en nevenfuncties bestuur	100
---	------------

13.3 Deelnemersbestand	102
-------------------------------	------------

13.4 Ontwikkelingen 2007-2016	104
--------------------------------------	------------

Kerncijfers

(bedragen in duizenden euro's)

	2016	2015
Deelnemers		
Aantal actieve deelnemers	162	163
Aantal gewezen deelnemers	92	78
Aantal pensioengerechtigden	23	23
Totaal	277	264
Premies en uitkeringen		
Feitelijke premie	3.372	2.672
Kostendeekkende premie	3.290	2.652
Gedempte kostendeekkende premie	2.348	2.218
Pensioenuitkeringen	487	468
Vermogen		
Stichtingskapitaal en reserves	423	1.584
Voorziening pensioenverplichtingen	63.001	53.575
Dekkingsgraad		
Nominale dekkingsgraad	100,7%	103,0%
Beleidsdekkingsgraad	95,7%	105,5%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	125,2%	126,6%
Reële dekkingsgraad	57,2%	62,4%
Wettelijke reële dekkingsgraad	77,1%	84,0%
Verwerkte indexering		
Pensioenrechten actieve deelnemers	0,00%	0,00%
Ingegane pensioenen en premievrije pensioenrechten	0,00%	0,00%
Beleggingen		
Vastgoed	6.220	5.828
Aandelen	24.506	17.379
Vastrentende waarden	33.120	32.206
Overig, per saldo	-881	-846
Totaal	62.965	54.567
Totaalrendement	9,7%	0,5%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	8,5%	9,0%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,2%	5,8%
Kostenratio's		
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's) 1)	1.099	1.026
Kosten vermogensbeheer/gemiddeld belegd vermogen	0,32%	0,37%
Transactiekosten/gemiddeld belegd vermogen	0,21%	0,32%

1) Betreft door werkgever gedragen externe kosten

.....

Bestuursverslag

1 Profiel pensioenfonds

1.1 Rechtsvorm en bestuursmodel

Juridische vorm

Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group is een ondernemingspensioenfonds dat de pensioenregeling uitvoert voor de medewerkers van Blue Sky Group.

Bestuursmodel

Het pensioenfonds wordt bestuurd door vertegenwoordigers van de werknemers, pensioengerechtigden en Blue Sky Group. Het bestuur bestaat uit zeven bestuursleden. De vergaderingen van het bestuur worden geleid door een externe voorzitter zonder stemrecht. Het bestuur legt verantwoording af over zijn gevoerde beleid aan een verantwoordingsorgaan, waarin de belanghebbenden zijn vertegenwoordigd. Een visitatiecommissie van drie onafhankelijke deskundigen houdt intern toezicht op het pensioenfonds. Uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group (BSG) voert de taken van het pensioenfonds uit. Het bestuur heeft KPMG aangesteld als accountant van het fonds en Willis Towers Watson als certificerend actuaar. Het actuaariaat van BSG vervult de functie van adviserend actuaar. De samenstelling van de organen van het pensioenfonds staat in bijlage 13.1 Personalialia.

1.2 Doelgroep

Met dit jaarverslag informeert het pensioenfonds de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en hun nabestaanden, Blue Sky Group, de interne en externe toezichthouders en andere belanghebbenden van het pensioenfonds over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. Dit verslag betreft de formele, wettelijk vereiste verantwoording. Deelnemers en pensioengerechtigden worden ook via andere communicatiemiddelen geïnformeerd over het gevoerde beleid en gerealiseerde resultaten.

1.3 Pensioenregelingen

Het pensioenfonds voert een voorwaardelijk geïndexeerde pensioenregeling uit over een pensioengevend loon van maximaal 101.519 euro (niveau 2016).

De pensioenregeling is een uitkeringsovereenkomst. In de pensioenregeling bouwen deelnemers ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen op. Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen bedraagt 1,875%. Het nabestaandenpensioen op opbouwbasis bedraagt 70% van de pensioenopbouw van het ouderdomspensioen. Als gevolg van de omzetting per 1 januari 2014 van de ouderdomspensioenrechten met pensioenleeftijd 63 jaar of 65 jaar in pensioenrechten met pensioenleeftijd 67 jaar kan het nabestaandenpensioen lager uitkomen dan 70% van het opgebouwde respectievelijk bereikbare ouderdomspensioen.

Daarnaast is er een facultatief nabestaandenpensioen over toekomstige diensttijd, dat op risicobasis is verzekerd. Dit bedraagt 70% van de toekomstige opbouw van het ouderdomspensioen. De deelnemer kan afzien van deze risicoverzekering.

Verder voorziet de pensioenregeling in een:

- wezenpensioen;
- arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

.....

1.4 Risicohouding

Op grond van het financiële toetsingskader (FTK) moet ieder pensioenfonds zijn risicohouding bepalen en vastleggen. Deze geeft aan in hoeverre het pensioenfonds en zijn belanghebbenden risico's willen lopen bij de pensioenuitvoering.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft zijn risicohouding bepaald na afstemming met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het horen van het verantwoordingsorgaan. Allereerst gaat het om de kwalitatieve risicohouding. De belanghebbenden van het fonds delen de langetermijndoelstelling van het pensioenfonds. Voor de kortere termijn hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) voorkeur voor een stabiele (te betalen) pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige aanspraakgerechtigden) willen graag een waardevast pensioen. Ze willen het korten op nominale rechten of pensioenopbouw zo veel mogelijk voorkomen. Onverhoopt gemiste opbouw of indexatie moet het pensioenfonds volgens de deelnemers zo veel mogelijk inhalen. Daarbij moet het pensioenfonds gemiste indexatie in de uitkeringssfeer zonder terugwerkende kracht herstellen.

Daarnaast is er een kwantitatieve risicohouding. Deze baseert het fonds voor de korte termijn op de hoogte van het wettelijk vereist eigen vermogen. Per 1 januari 2016 was deze 26,6% van de pensioenverplichtingen.

Voor de lange termijn hangt de kwantitatieve risicohouding samen met de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets. Deze ondergrenzen zijn:

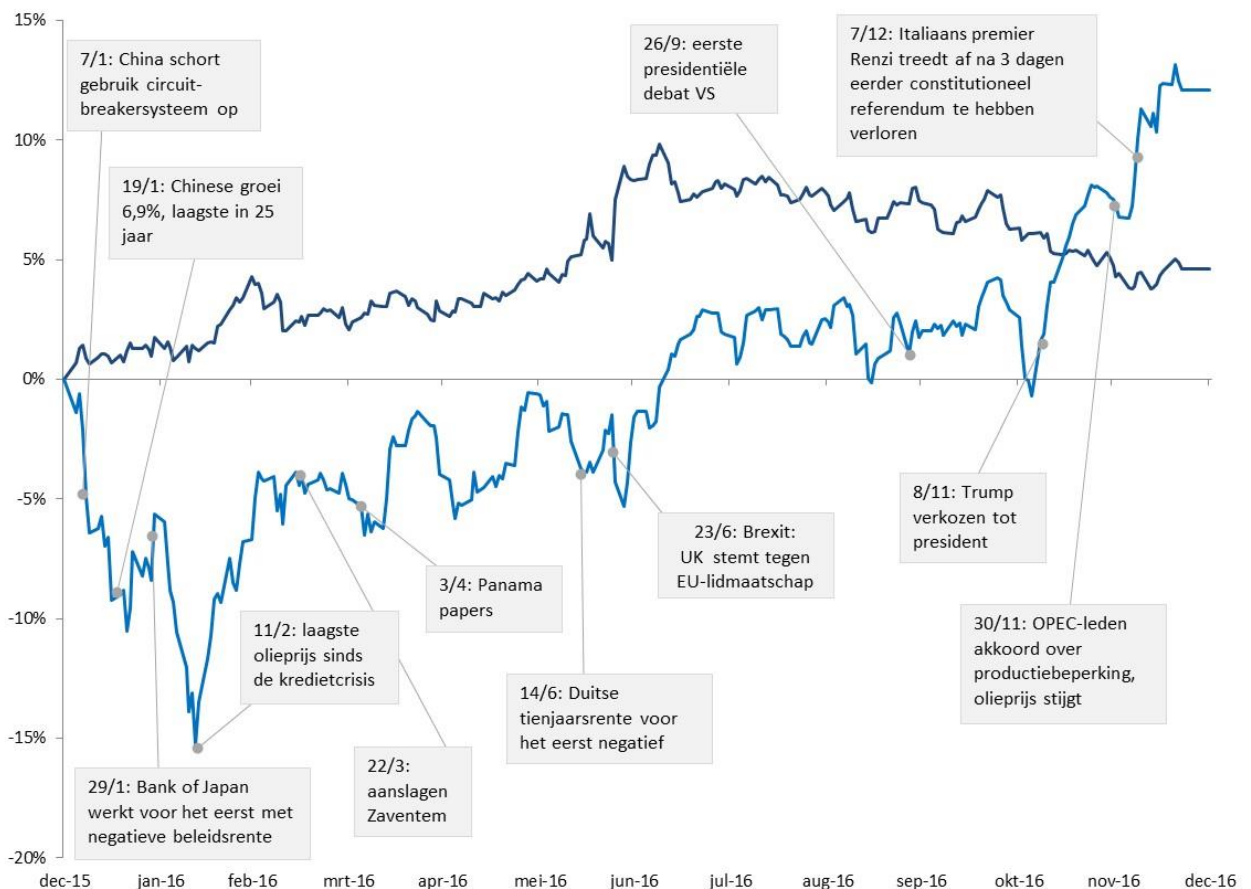
	Ondergrens	Haalbaarheidstoets
Mediaan scenario: pensioenresultaat	90%	98,5%
Relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in een slechtweerscenario	35%	27,7%

Vanwege de onzekerheid over de toekomstige uitkomst van de haalbaarheidstoets vormt een onverhoopte toekomstige overschrijding van deze grenzen geen aanleiding tot automatische aanpassing van beleid. Wel is het aanleiding voor herijking van het gevoerde beleid en dialoog daarover met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het verantwoordingsorgaan.

2 Externe ontwikkelingen

2.1 Financiële markten in 2016

Op de financiële markten zette de opwaartse trend van de afgelopen jaren zich in 2016 voort. Dit blijkt ook uit de positieve rendementen die het pensioenfonds behaalde. Er waren wel gebeurtenissen die het sentiment op de markten tijdelijk negatief beïnvloedden of leken te gaan beïnvloeden. Zo daalden in januari de aandelenkoersen door de afgenomen groei van de Chinese economie en een dalende olieprijs. De koersen stegen daarna echter al weer snel. Negatieve verwachtingen waren er bij de Brexit in het voorjaar en de verkiezing van Donald Trump tot Amerikaanse president in het najaar. De markten bleven zich echter ook na deze gebeurtenissen positief ontwikkelen.

Figuur: tijdslijn belangrijke gebeurtenissen in 2016 en verloop van de MSCI World Index (lichtblauw) en de Citigroup World Government Bond Index (donkerblauw) in euro's

2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2016

Toekomst pensioenstelsel

Ook in 2016 stond herziening van het pensioenstelsel prominent op de politieke en maatschappelijke agenda. De Sociaal-Economische Raad (SER) onderzocht op verzoek van het kabinet mogelijke alternatieven. Voorkeursvariant van de SER blijft een pensioenstelsel met individuele spaarpotjes en collectieve risicodeling.

AOW-leeftijd

In 2016 bedraagt de AOW-leeftijd 65 jaar en zes maanden. Deze loopt stapsgewijs op tot 67 jaar in 2021. Vanaf 2022 volgt de AOW-leeftijd de levensverwachting. Dat leidt tot een AOW-leeftijd van 67 jaar en drie maanden in 2022.

Nieuwe regels voor aparte indexatiedepots voor pensioenfondsen

Pensioenfondsen mogen aparte depots aanhouden voor bijvoorbeeld indexatie van pensioenen. Vanwege de nieuwe financiële toezichtregels voor pensioenen per 1 januari 2015 mogen fondsen niet meer indexeren dan hun financiële positie toelaat. Dat geldt ook bij de inzet van depots. Vanaf oktober 2016 is het onder strikte voorwaarden mogelijk dat fondsen tijdelijk extra indexatie uit een depot mogen verlenen. Dit moet bepaalde arbeidsvoorwaardelijke afspraken over een wijziging van een pensioenregeling vergemakkelijken.

Pensioen 1-2-3

Vanaf 1 juli 2016 is toepassing van Pensioen 1-2-3 verplicht voor deelnemers op basis van de Wet pensioencommunicatie. Over Pensioen 1-2-3 vindt u meer in paragraaf 4.3 Communicatiebeleid.

2.3 Toezicht in 2016

Extern toezicht

Pensioenfondsen staan onder toezicht van verschillende toezichthoudende instanties. In de praktijk heeft het pensioenfonds met name te maken met De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Dit toezicht richt zich op de bescherming van belanghebbenden en de stabiliteit van de financiële markten. DNB ziet vooral toe op de financiële positie van pensioenfondsen. Het gaat daarbij om het nakomen van verplichtingen door een prudent financieel beleid en een solide en integere beheersing van alle bedrijfsprocessen. DNB houdt daarnaast toezicht op de naleving van wetgeving. De AFM ziet met name toe op de communicatie met belanghebbenden. Deze moet tijdig, juist en volledig zijn. Het toezicht vindt plaats via periodieke rapportages, gerichte onderzoeken en periodieke contacten. Als een pensioenfonds zich niet aan de regels houdt, kan DNB sancties treffen. Andere toezichthouders zijn de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) en de Autoriteit Consument en Markt (ACM).

Vanwege een DNB-onderzoek naar de financiële opzet en informatievoorziening stuurde het pensioenfonds onder meer een voorbeeld-UPO voor actieven en gewezen deelnemers alsmede het Pensioen 1-2-3 naar DNB. Verder informeerde DNB bij het fonds naar wie binnen het bestuur het aandachtsgebied 'beleggen' heeft. Dit omdat het fonds geen beleggingsadviescommissie heeft.

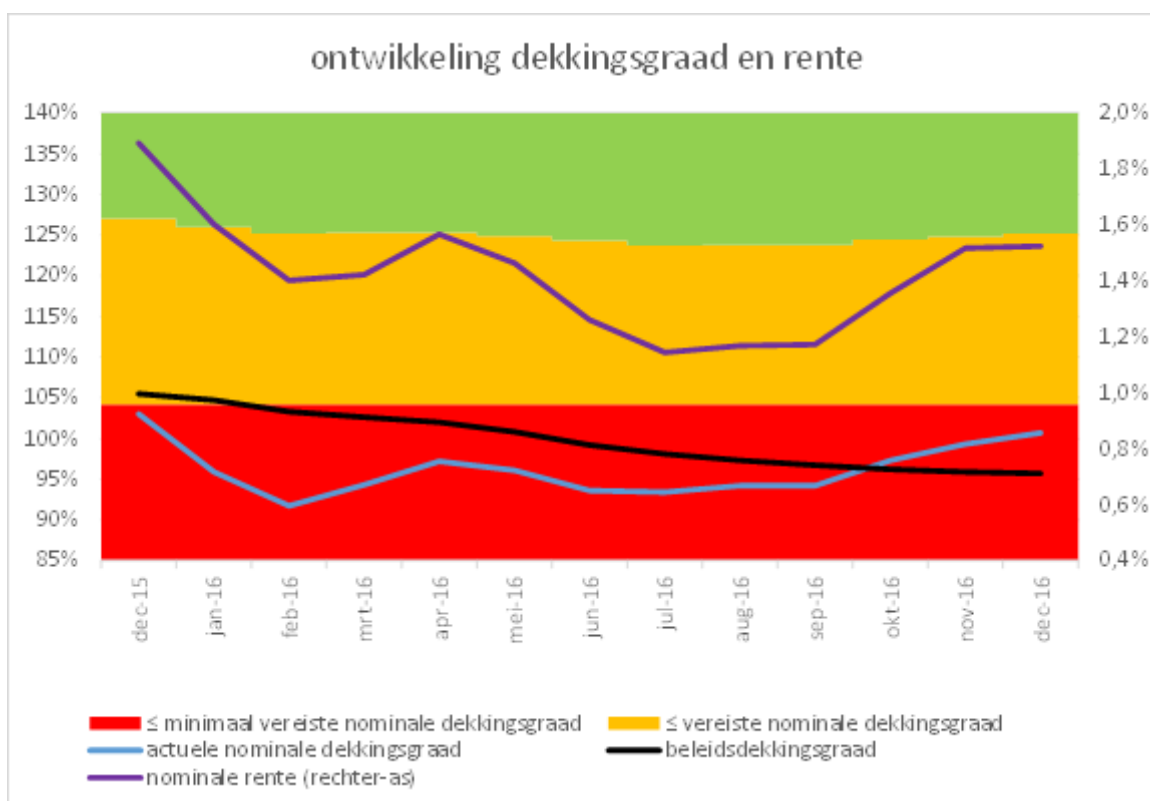
3 Interne ontwikkelingen

3.1 Financiële positie pensioenfonds

Financiële resultaten

Dekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de maandelijkse nominale dekkinggraden van de afgelopen twaalf maanden. Pensioenfondsen baseren hun beleid op deze dekkinggraad. Op 1 januari 2016 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 105,5%. Eind 2016 was de beleidsdekkingsgraad gedaald tot 95,7%. De hoofdoorzaken van deze verlaging van de beleidsdekkingsgraad waren het vervallen van de hogere dekkinggraden in 2015 en de rentedaling gedurende een groot deel van vorig jaar en dit jaar.

Gezien de wettelijk vereiste dekkinggraad (pensioenverplichtingen vermeerderd met vereiste reserves) voor het pensioenfonds van 126,6% had het fonds begin 2016 al een reservetekort. Daarom had het pensioenfonds eerder een herstelplan opgesteld. Met zo'n herstelplan geeft het pensioenfonds aan op welke wijze het fonds het reservetekort binnen de wettelijke gestelde termijn opheft.

Het pensioenfonds diende voor 1 april 2016 een geactualiseerd herstelplan in bij DNB die het kort daarna goedkeurde. Het plan voorziet in een herstel binnen de voor 2016 gestelde wettelijke termijn van elf jaar. Vanaf 2017 geldt een hersteltermijn van tien jaar.

Eind maart 2016 kwam het fonds in een dekkingstekort. De beleidsdekkingsgraad lag toen met 102,6% onder de minimaal vereiste dekkinggraad van 104,2%. De beleidsdekkingsgraad daalde daarna nog verder tot 95,7% aan het einde van het jaar.

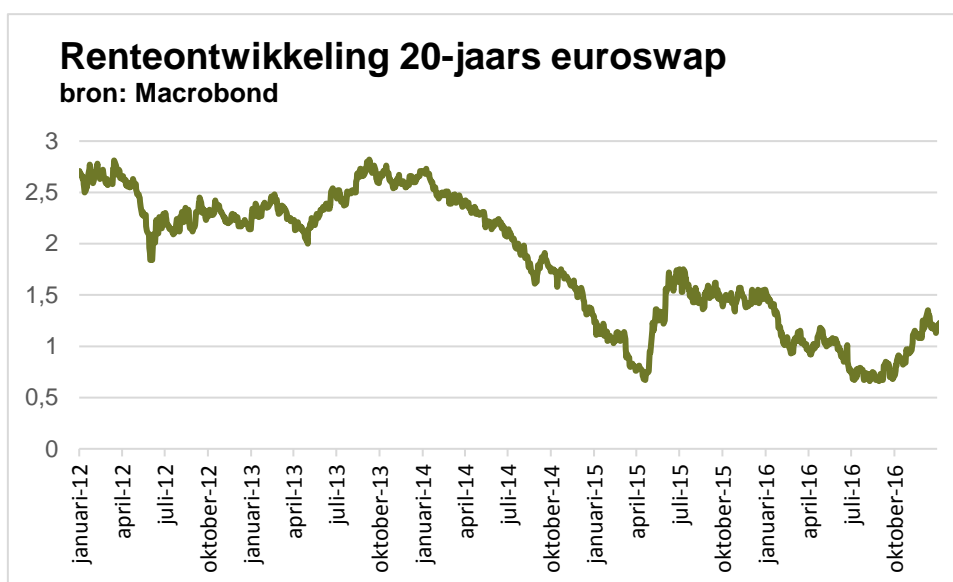
.....

Vermogensontwikkeling en rendement

Het fonds behaalde een goed totaalrendement van 9,7% in 2016 (het genoemde rendement is het nettorendement, het rendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie voor deze kosten hoofdstuk 6 Kosten).

De beleidsdekkingsgraad daalde echter behoorlijk (zie hiervoor). Dit had te maken met de marktrente die een groot deel van het jaar daalde. Dit werkte door in de beleidsdekkingsgraad als gemiddelde van de laatste twaalf maanden. Hierdoor stegen de verplichtingen meer dan het vermogen. Het bestuur heeft er in het verleden voor gekozen om niet het gehele renterisico af te dekken. Daardoor is de dekkingsgraad gevoelig voor een rentedaling. Een dalende rente leidt namelijk tot hogere verplichtingen, wat deels wordt opgevangen door een hogere waarde van de vastrentende beleggingen. De reden dat het fonds niet het hele renterisico afdekt, heeft te maken met afwegingen tussen de korte en lange termijnrisico's.

Eind 2016 steeg de rente weer. De marktrente daalde in 2016 licht tot de verkiezing van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten. De rente leek toen zijn dieptepunt te hebben bereikt en steeg daarna tot het einde van het jaar. Dit had meteen ook een gunstig effect op de dekkingsgraad. De figuur hieronder laat zien hoe de rente zich de laatste vijf jaar ontwikkelde.

Figuur: renteontwikkeling over de laatste vijf jaar

Indexatie

Het fonds probeert ieder jaar de pensioenaanspraken van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden te verhogen met het CBS-prijnsindexcijfer. Dit bedroeg 0,40%, waarvan op basis van de indexatieregels van het fonds 0% kon worden toegekend. Per 1 januari 2017 heeft het pensioenfonds de pensioenaanspraken daarom niet verhoogd.

Het fonds probeert ieder jaar de opgebouwde aanspraken van deelnemers te verhogen met de loonsverhoging volgens de cao voor Blue Sky Group. Omdat er nog geen cao is afgesloten, is deze verhoging ingeschat op 1,25%, waarvan het pensioenfonds op basis van de indexatieregels van het fonds 0% kon toekennen. Per 1 januari 2017 zijn de opgebouwde aanspraken daarom niet verhoogd.

Haalbaarheidstoets

In 2016 voerde het pensioenfonds de jaarlijkse haalbaarheidstoets uit. Deze toets is een intern instrument voor het bestuur en sociale partners om te beoordelen hoe de gemaakte beleidskeuzes en gekozen ondergrenzen zich verhouden tot de geformuleerde pensioenambitie. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht de haalbaarheidstoets periodiek uit te voeren. Met de haalbaarheidstoets toonde het fonds aan dat het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau in voldoende mate aansloot bij de door het bestuur in overleg met betrokken partijen gestelde ambitie en risicohouding (zie paragraaf 1.4). Bij de haalbaarheidstoets vanuit de financiële situatie van het fonds per 1 januari 2016 werden de ondergrenzen (voor het pensioenresultaat op fondsniveau) niet overschreden.

3.2 Pensioenregeling en uitvoering

Pensioenreglement

In 2016 zijn een aantal reglementswijzigingen doorgevoerd die noodzakelijk waren op grond van de fiscale wetgeving. Zo werd de opbouw van het wezenpensioen met terugwerkende kracht tot 1 januari 2015 gesteld op 14% van het ouderdompensioen. Dit was 20%.

Geschillen en klachten

De geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds bestaat uit regels voor het indienen van geschillen of klachten door belanghebbenden en de behandeling hiervan door het pensioenfonds.

Een geschil of klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Een belanghebbende die het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement, kan zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast is een gang naar de rechter mogelijk.

In 2016 behandelde het bestuur één klacht en heeft deze niet gegrond verklaard. De klacht heeft er wel toe geleid dat het bestuur actiever wil gaan communiceren over zaken ook al is een lopend dossier nog niet afgerond.

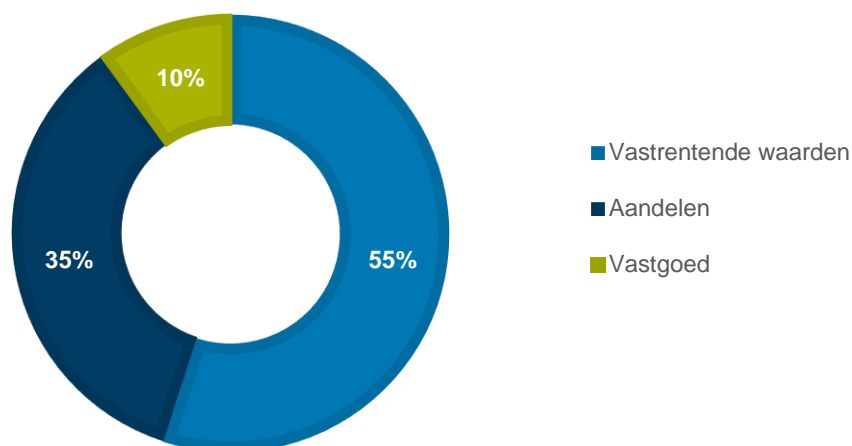
4 Beleid

4.1 Beleggingsbeleid

Algemeen

Het pensioenfonds belegt het vermogen om zijn doelstellingen op lange termijn te kunnen halen. Met beleggingsrendementen kan het fonds de pensioenafspraken nakomen en de premies betaalbaar houden. Wanneer de dekkingsgraad het toestaat, kan nog indexatie van pensioenen volgen. Jaarlijks maakt het fonds een beleggingsplan. Daarbij kijkt het naar de risicohouding van het fonds, de economische omstandigheden en de wettelijke kaders waarbinnen het moet opereren.

De beleggingen spreidt het fonds over drie beleggingscategorieën: aandelen, vastrentende waarden en vastgoed. De verdeling daarvan vindt u in de figuur hieronder. Deze categorieën zijn verder verdeeld in regio's en subcategorieën. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om Amerikaanse en Europese aandelen en staats- en bedrijfsobligaties. Bij het beleggingsbeleid houdt het fonds rekening met onder andere het valutarisico, het rentemismatchrisico en het vastgoed- en aandelenrisico (zie hoofdstuk 7 Risicomanagement).

Beleggingsrendementen 2016

2016 was een goed beleggingsjaar (alle in deze paragraaf genoemde rendementen zijn nettorendementen, dus na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie voor deze kosten hoofdstuk 6 Kosten). Het pensioenfonds behaalde in 2016 een totaalrendement van 9,7%. Dit was inclusief het rendement op derivaten ter afdekking van risico's. Hierbij was het rendement van de aandelenportefeuille 8,3%. Dit had te maken met de opwaartse trend van de aandelenkoersen van de afgelopen jaren die ook in 2016 aanhield. Ook de vastrentende waarden kenden een goed beleggingsjaar met een rendement van 7,5%. De redenen hiervoor waren de rentedaling in het grootste deel van het jaar en een voorkeur op de markt voor risicovollere vastrentende beleggingen in de vorm van staatsobligaties van opkomende markten en bedrijfsobligaties. Tot slot was het rendement op het vastgoed positief met 6,2%. De oorzaak hiervan was de lage rente.

In de volgende tabel vindt u een overzicht van de rendementen.

	PF	BM
Vastrentende waarden	7,5%	7,7%
Aandelen	8,3%	8,8%
Vastgoed	6,2%	5,8%
Nominale renteswaps	1,7%	1,7%
Totaal	9,7%	9,8%

Tabel: totaalrendement 2016 in % (PF = Pensioenfonds, BM = benchmark)

In 2016 bleven de beleggingen in aandelen en vastrentende waarden achter bij de benchmark. De beleggingen in onroerend goed deden het juist beter dan de benchmark. Een toelichting op het rendement per beleggingscategorie is opgenomen in de jaarrekening.

De tabel hieronder geeft de waarde en de feitelijke verdeling van de beleggingen weer per categorie.

	EUR	PF%
Vastrentende waarden	33.120	52,6%
Aandelen	24.506	38,9%
Vastgoed	6.220	9,9%
Overig	-881	-1,4%
Totaal	62.965	100,0%

Tabel: beleggingsportefeuille naar categorieën 2016 (bedragen in duizenden euro's)

Strategisch beleid

Het pensioenfonds veranderde in 2016 niet veel aan de beleggingsportefeuille, omdat het bestuur bezig was met de herijking van het beleggingsbeleid. De ALM-studie van begin 2016 gaf geen aanleiding de strategische mix te wijzigen. Wel wordt – mede naar aanleiding van de ALM-studie – het rentebeleid heroverwogen. Het bestuur onderzoekt of en hoe het fonds een dynamisch beleggingsbeleid kan gaan voeren.

Verantwoord beleggen

Het fonds investeert in een goede toekomst van huidige en toekomstige generaties. Daarbij houdt het in toenemende mate rekening met maatschappelijke, governance- en milieuaspecten. In het actuele ESG-beleid vertaalt het fonds deze aspecten naar vijf beleidsprincipes waarvan 'active ownership' een belangrijk onderdeel is. Hierbij is de uitoefening van stemrecht een bepalende factor. Met een actieve stemhouding kan het fonds invloed uitoefenen op het bestuur van ondernemingen. Verder is het beleid voor het voeren van class actions (gezamenlijke rechtszaken tegen een onderneming door een groep van gedupeerden) geformaliseerd.

Het fonds heeft in 2016 de UNPRI-principles (United Nations-supported Principles for Responsible Investment) ondertekend, hierdoor is het fonds verplicht om jaarlijks, met ingang vanaf 2017 te rapporteren over het gevoerde ESG beleid aan de UNPRI. Het lidmaatschap van de UNPRI draagt bij aan een transparanter ESG-beleid van het fonds.

Daarnaast kocht het fonds ESG-ratings in van MSCI, een bedrijf dat beleggingsgegevens verstrekt. Hiermee kan het fonds de ondernemingen waarvan het aandelen en obligaties in portefeuille heeft, screenen op environmental, social en governance.

.....

4.2 Financieel beleid

Algemeen

Het financieel beleid van het fonds richt zich op de vaststelling van de juiste premies, de tekorten en overschotten van het fonds, de (inhaal)indexatie, de solvabiliteit en de berekening van de dekkingsgraad. Deze elementen komen hieronder aan de orde.

Premiebeleid 2016

Voor de uitvoering van de basisregeling (zie 1.3) stelt het pensioenfonds vanuit de risicohouding (zie 1.4) en verwachtingen over toekomstige economische ontwikkelingen een passende premie vast. Het bestuur is de hoogte hiervan overeengekomen met Blue Sky Group. Voor de financiering van de pensioenen heft het fonds actuariële koopsommen die zijn vastgesteld met een rekenrente van 2,4%. Het overlijdens- en het arbeidsongeschiktheidsrisico zijn herverzekerd. De jaarlijkse premie hiervoor belast het pensioenfonds door aan de werkgever.

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie volgens de Pensioenwet bedroeg 3.290 duizend euro in 2016. De gedempte kostendekkende premie op basis van de Pensioenwet was 2.348 duizend euro. Voor de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie gaat het fonds uit van demping op basis van een verwacht rendement.

Hieronder staat een uitsplitsing van de feitelijke, kostendekkende en gedempte premie (bedragen in duizenden euro's).

Premie	Feitelijk	Kostendekkend	Gedempt
Pensioenopbouw	2.110	2.382	995
Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	217	217	217
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-	-
Solvabiliteitsopslag	-	691	323
Voorwaardelijk toekomstige indexering	-	-	813
Herstelpremie	1.045	-	-
Totaal	3.372	3.290	2.348

Tekortenbeleid

Het bestuur en Blue Sky Group zijn overeengekomen dat bij een ontoereikende solvabiliteitspositie een beroep wordt gedaan op de verschillende stakeholders van het fonds. Extra premiebetalingen door zowel Blue Sky Group als actieve deelnemers zijn één van de pijlers onder de huidige afspraken om tot de vereiste solvabiliteitspositie te komen. De totale premie, bestaande uit de basispremie en eventuele extra premies, bedraagt maximaal 40% van de totale brutopensioengrondslag. Voor de jaren 2017 en 2018 is dit maximum verlaagd naar 30%.

Het pensioenfonds vraagt van pensioengerechtigden en premievrije deelnemers geen herstelpremies. Bij onvoldoende solvabiliteit verlangt het fonds vanuit evenwichtige belangenbehartiging ook een bijdrage van deze groep deelnemers via het niet (volledig) indexeren van de opgebouwde en ingegane pensioenen.

Overschottenbeleid

In het verlengde van het tekortenbeleid verleent het fonds bij een voldoende solvabiliteit premiekorting aan de actieve deelnemers en Blue Sky Group. Deze afspraken worden in het licht van de veranderde wetgeving geëvalueerd. Het bestuur heeft arbeidsvoorwaardelijke partijen geadviseerd om vanwege evenwichtige belangenbehartiging bij het overeenkomen van nieuw beleid de mogelijke aanpassing van het tekortenbeleid in samenhang met het overschottenbeleid te bekijken.

.....

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. Het bestuur beslist jaarlijks over de indexatie. De indexatie is mede afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. De besluitvorming wordt in beginsel gedaan op de beleidsdekkingsgraad en vermogenspositie per eind november van het jaar voorafgaand aan de toekenning. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt zoveel indexatie toegekend dat deze ook in de toekomst gerealiseerd kan worden.

Het vaststellen van de indexatie behoort expliciet tot de bevoegdheden van het bestuur. Er is geen sprake van een automatisme. Het is bijvoorbeeld niet verantwoord de vermogenspositie door (inhaal)indexatie onder druk te zetten als einde boekjaar de nominale dekkingsgraad (inhaal)indexatie toelaat, terwijl de koersen op de financiële markten fors dalen tijdens het vaststellen van de indexatie. Het bestuur is dan bevoegd geheel of gedeeltelijk af te zien van (inhaal)indexatie.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds kent ook een inhaalindexatiebeleid. Een achterstand in de indexering kan in principe worden ingehaald. Voorwaarde is dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het vereist vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en deze inhaalindexatie ook in de toekomst gerealiseerd kan worden.

Het fonds heeft een indexatieachterstand. Vanaf 1 januari 2009 zijn de pensioenaanspraken niet volledig geïndexeerd. De waarde van de indexatieachterstand bedraagt 2.705 duizend euro.

In de tabel hieronder staat een overzicht van de beoogde index en de feitelijk toegekende index vanaf 1 januari 2009. Dat was het eerste moment waarop het pensioenfonds de pensioenaanspraken niet volledig indexeerde.

	Actieve deelnemers				Premievrijen en pensioengerechtigden		
	Toegekend percentage	Beoogde index	Feitelijk toegekend	Achterstand cumulatief	Beoogde index	Feitelijk toegekend	Achterstand cumulatief
1-1-2009	22,03%	3,25%	0,72%	2,53%	2,50%	0,55%	1,95%
1-1-2010	100,00%	2,00%	2,00%	2,53%	0,40%	0,40%	1,95%
1-1-2011	81,44%	2,00%	1,63%	2,91%	1,40%	1,14%	2,22%
1-1-2012	91,90%	2,00%	1,84%	3,07%	2,30%	2,11%	2,41%
1-1-2013	60,00%	2,00%	1,20%	3,90%	2,00%	1,20%	3,23%
1-1-2014	91,80%	1,50%	1,38%	4,02%	0,90%	0,83%	3,30%
1-1-2015	59,70%	1,50%	0,90%	4,65%	0,70%	0,42%	3,59%
1-1-2016	0,00%	2,35%	0,00%	7,11%	0,40%	0,00%	4,00%
1-1-2017	0,00%	1,25% ¹	0,00%	8,45%	0,40%	0,00%	4,42%

Een inhaalindexatie kan niet leiden tot een hoger pensioen dan bij volledige indexatie zou zijn verkregen.

Korting van pensioenaanspraken en pensioenrechten

Als andere maatregelen niet leiden tot tijdig herstel, kan het fonds in het uiterste geval de pensioenaanspraken en pensioenrechten korten.

¹ Er is momenteel nog geen cao afgesloten. Deze verhoging is derhalve ingeschat op 1,25%. Het pensioenfonds kon op basis van de indexatieregels van het fonds 0% toekennen. Per 1 januari 2017 zijn de opgebouwde aanspraken daarom niet verhoogd.

.....

Dit is het geval in de volgende situaties:

1. Als de beleidsdekkingsgraad bij de jaarlijkse evaluatie van het herstelplan niet binnen 10 jaar toegroeit naar het vereist vermogen. Het tekort wordt uitgesmeerd over een periode van 10 jaar. Hierbij geldt dat de eerste korting onvoorwaardelijk is en binnen een jaar geëffectueerd moet worden. Elk jaar wordt opnieuw vastgesteld of er sprake is van een tekort.
2. Als de beleidsdekkingsgraad vijf jaar opeenvolgend ligt onder de bij of krachtens artikel 131 van de Pensioenwet gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist vermogen en de dekkingsgraad bij die laatste vaststelling ook onder dat niveau ligt. Het pensioenfonds neemt dan binnen zes maanden maatregelen waardoor de dekkingsgraad van het pensioenfonds direct voldoet aan de gestelde eisen ten aanzien van het minimaal vereist vermogen. Het tekort wordt onvoorwaardelijk uitgesmeerd over een periode van 10 jaar.

De spreidingsperiode van kortingen van 10 jaar wordt ingeperkt als blijkt dat de korting per jaar onder de 1 procentpunt komt.

Solvabiliteitstoets

Met het uitvoeren van de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans op onderdekking binnen één jaar kleiner of gelijk te laten zijn aan 2,5%.

Voor het vaststellen van het vereist vermogen gebruikt het fonds de door DNB opgestelde standaardtoets. Deze toets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro) op het eigen vermogen. De resultaten van de standaardtoets zijn afhankelijk van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen waardoor ze fluctueren in de loop van de tijd. De vereiste solvabiliteit op basis van deze toets voor de strategische beleggingsportefeuille was ultimo 2016 15.871 duizend euro. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds ultimo 2016 bedroeg 423 duizend euro. Het pensioenfonds heeft ultimo 2016 een reservetekort van 15.448 duizend.

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad eind 2016 bedroeg 95,7% bij een vereiste dekkingsgraad van 125,2%. Op grond van het reservetekort van 29,5 procentpunten per eind 2016 diende het fonds ook in 2017 een herstelplan in bij DNB. In dit herstelplan toont het pensioenfonds aan dat het met beschikbare sturingsmiddelen binnen de wettelijke termijn van tien jaar weer voldoet aan het wettelijk vereist eigen vermogen. Het herstel zal voornamelijk moeten voortkomen uit het verwachte rendement.

Zolang de financiële situatie onvoldoende blijft, moet het fonds ieder jaar een actualisatie van het herstelplan opstellen en indienen bij DNB.

4.3 Communicatiebeleid

Pensioenfonds Blue Sky Group heeft als uitgangspunt dat voldaan moet worden aan wettelijke eisen. De doelstelling van pensioencommunicatie van dit fonds valt dus samen met de doelstelling van de wet, te weten:

'De pensioendeelnemer weet hoeveel pensioen hij kan verwachten, kan nagaan of dat voldoende is en zich bewust is van de risico's van de pensioenvoorziening. Daarnaast moet pensioencommunicatie de deelnemer laten zien welke keuzemogelijkheden hij heeft en moet het de deelnemers handelingperspectief bieden.'

De strategie van het fonds is zoveel mogelijk aansluiten bij bestaande middelen en zoveel mogelijk gebruikmaken van het feit dat alle actieve deelnemers zich op dezelfde locatie bevinden en makkelijk toegang hebben tot pensioeninformatie. Aandachtspunt zijn de gepensioneerden en de slapers.

.....

Meer nog dan bij andere fondsen worden de deelnemers van Pensioenfonds Blue Sky Group aangesproken op hun eigen verantwoordelijkheid als het gaat om het verkrijgen van informatie over het eigen pensioen.

In 2016 is het Pensioen 1-2-3 en de Pensioenvergelijker voor het fonds geïntroduceerd. Het Pensioen 1-2-3 is de vervanger van de startbrief en wordt samen met de Pensioenvergelijker bij indiensttreding aan de nieuwe deelnemers uitgereikt. Daarnaast is het Pensioen 1-2-3 en de Pensioenvergelijker op de website terug te vinden.

Verder is in 2016 de website maandelijks bijgewerkt met de nieuwste dekkingsgraad en de maandrapportage over de financiële markten. Ook is via de website gecommuniceerd over de haalbaarheidstoets.

Actieve en pensioengerechtigden deelnemers hebben een Uniform Pensioenoverzicht ontvangen. In het personeelsblad Skyline is in juni een uitgebreid artikel verschenen met toelichting op de financiële positie van het pensioenfonds.

Het 'begrijpelijk schrijven project' binnen BSG is in 2016 voortgezet. De eerste processen zijn herschreven om ze duidelijk, begrijpelijk en evenwichtig te maken. Ook de brieven van Pensioenfonds BSG zijn in dit proces meegenomen.

5 Governance

Dit hoofdstuk gaat over de governance van het pensioenfonds in het verslagjaar. Het bestuursmodel van het pensioenfonds vindt u in paragraaf 1.1 van dit jaarverslag.

5.1 Organisatie governance

Het pensioenfonds voert de door de arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen pensioenafspraken uit, na toetsing op uitvoerbaarheid, evenwichtige belangenafweging en wettelijke eisen. Het bestuur is verantwoordelijk voor het prudent beleggen van de pensioengelden, het voeren van een solide financieel beleid, een juiste administratieve uitvoering van de pensioenregeling en de communicatie met belanghebbenden. Daarnaast bepaalt het bestuur de strategie van het fonds en het te voeren beleid, geeft het leiding aan de organisatie (inclusief de uitbestede activiteiten) en houdt het toezicht op de uitvoering. Daarbij is risicomanagement een essentieel onderdeel van de bestuursfunctie. Verder communiceert het bestuur periodiek over de financiële positie van het fonds, het gevoerde beleid en resultaten van dat beleid.

Wijzigingen in het bestuur

In het bestuur deed zich in 2016 één wijziging voor. Met ingang van 31 december 2016 trad de heer R.G. Nagtegaal af als onafhankelijk voorzitter. Hij is per 1 januari 2017 opgevolgd door mevrouw M. Adema.

De werkzaamheden van het bestuur vinden voor het grootste gedeelte plaats in vergaderingen van het bestuur. Daarnaast worden er – indien gewenst – adhoc werkgroepen gevormd. De werkgroepen lezen mee op de dossiers en bereiden de besluitvorming voor. Tevens heeft het bestuur voor verschillende beleidsterreinen portefeuillehouders ingesteld. Deze beleidsterreinen zijn Beleggingen, Pensioenen en Algemeen bestuur (governance, IRM en communicatie).

Het bestuur moet een aantal bestuursbesluiten vooraf voor advies aan het verantwoordingsorgaan voorleggen. In de overige gevallen geeft het verantwoordingsorgaan na afloop van het jaar een oordeel over het gevoerde beleid. Hiervoor vinden er gedurende het jaar gezamenlijke vergaderingen van bestuur en verantwoordingsorgaan plaats of lichten bestuursleden onderwerpen toe in vergaderingen van het verantwoordingsorgaan. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan staat in het jaarverslag.

Wijzigingen in het verantwoordingsorgaan

In het verantwoordingsorgaan deed zich één wijziging voor. Met ingang van 2 november is de heer Woudstra benoemd tot lid van het verantwoordingsorgaan namens de werknemers. Hij volgde hiermee mevrouw Dieben op die in 2016 uit dienst is getreden bij Blue Sky Group.

Intern toezicht

Naast het externe toezicht kent het pensioenfonds intern toezicht door een visitatiecommissie. Deze commissie onderzoekt jaarlijks de algemene gang van zaken, het beleid en de processen van het pensioenfonds. Ze heeft daarbij bijzondere aandacht voor de beheersing van risico's en de evenwichtige afweging van besluiten. De visitatie over 2016 vond plaats in de eerste helft van 2017. De bevindingen en aanbevelingen van de visitatiecommissie staan in dit jaarverslag.

Nieuwe samenstelling visitatiecommissie

In oktober 2016 heeft mevrouw M.J. Hoekstra afscheid genomen van de commissie. Zij is in december opgevolgd door mevrouw M.E.J. Bracco Gartner.

Het bestuur hecht waarde aan goed toezicht. Ervaring leert dat scherp toezicht het pensioenfonds uitdaagt tot beter functioneren. Wel is een goede maatvoering van belang. Het bestuur ziet de afgelopen jaren een toename van toezichtactiviteiten en daarmee een stijging van de toezichtkosten.

.....

5.2 Uitvoering en uitbesteding

De uitvoering van de taken van het fonds is uitbesteed aan Blue Sky Group. Het bestuur heeft de afspraken rond de uitvoering met de uitvoeringsorganisatie vastgelegd in mandaten en twee dienstverleningsovereenkomsten met bijbehorende service level agreements. De uitvoeringskosten komen voor rekening van de werkgever.

De uitbesteding heeft een bijzonder karakter, de onderneming is immers zowel contractspartij bij de uitvoeringsovereenkomst als bij de dienstverleningsovereenkomst en ook werkgever van de bestuursleden. Bestuursleden zijn veelal betrokken bij advisering en uitvoering voor opdrachtgevers van de onderneming. De geschetste nauwe verwevenheid vloeit voort uit de expliciete keuze van de onderneming om een eigen pensioenfonds te hebben en zelf de uitvoering te verzorgen. Het pensioenfonds maakt zo gebruik van de aanwezige expertise en infrastructuur. De aanwezige schaalgrootte heeft voordelen voor het pensioenfonds.

De uitbesteding vindt plaats met overeenkomsten die marktconform zijn qua diensten, service en tarieven. In 2016 zijn fonds en BSG gestart met het herzien van zowel de dienstverleningsovereenkomst voor pensioenbeheer, bestuursondersteuning en communicatie als de dienstverleningsovereenkomst voor fiduciair advies en vermogensbeheer.

5.3 Geschiktheid

Op grond van de wet moet een bestuur geschikt zijn voor de 'uitoefening van het bedrijf van pensioenfonds'. Op basis daarvan moeten de individuele bestuurders voldoende kennis hebben, over de juiste vaardigheden en competenties beschikken en blijk geven van professioneel gedrag. Voorafgaande aan hun benoeming toetst DNB bestuursleden hierop. Het pensioenfonds heeft zelf invulling gegeven aan het geschiktheidsvereiste. De profielschets voor het bestuur bevat de vereiste kennis en ervaring en de benodigde competenties.

Eind augustus heeft het bestuur ook een zelfevaluatie gedaan en stond hierbij stil bij i) zijn sturende rol, ii) de toekomst van het fonds en iii) de samenstelling van het bestuur.

5.4 Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze koepelorganisatie behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfondsen bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. Verschillende functionarissen van de uitvoeringsorganisatie nemen namens verschillende fondsen deel aan commissies van de Pensioenfederatie.

5.5 Gedragsregelingen

Code Pensioenfondsen

Voor het pensioenfonds geldt de Code Pensioenfondsen. Deze geeft nadere invulling aan de wetgeving voor besturing van pensioenfondsen. De Code Pensioenfondsen staat gelijk aan de principes voor goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in artikel 33, tweede lid van de Pensioenwet. Hieruit volgt dat pensioenfondsen de Code moeten uitvoeren. Dat betekent niet dat het fonds alle normen strikt moet volgen. De Code gaat uit van het zogenoemde 'pas toe of leg uit'-beginsel. Dat betekent dat het pensioenfonds kan afwijken van de normen in de Code onder voorwaarde dat het deze afwijking motiveert en toelicht aan belanghebbenden.

Een groot aantal normen van de Code maakte al deel uit van de praktijk bij het pensioenfonds. In enkele gevallen had het fonds de naleving niet expliciet vastgelegd. Daarnaast waren er onderwerpen die het fonds om verschillende redenen nog niet had geregeld. Bij de beoordeling van de toepassing van de normen heeft het bestuur meegewogen dat verschillende normen een algemeen karakter hebben, gericht op gewenst gedrag. Dat gedrag moet in de praktijk blijken en kan niet door een eenmalige beoordeling

.....

of een document worden vastgesteld. Het bestuur neemt deze algemene normen mee in de periodieke bestuursevaluatie.

Van de volgende normen week het pensioenfonds in 2016 af:

Beschrijven missie, visie en strategie en opnemen in jaarverslag (norm 3 en 18)

Voor het pensioenfonds is een doelstelling bepaald, die de leidraad vormt voor het strategische beleid van het bestuur. Over de visie van het bestuur op het functioneren en de toekomst van het pensioenfonds is ook in 2016 uitvoerig gesproken. Dit heeft echter – als gevolg van aandacht voor andere dossiers – nog niet geleid tot een vastlegging in een strategiedocument. Het bestuur wil in 2017 tot een vastgelegde missie, visie en strategie komen (derde kwartaal 2017). Door het ontbreken van de vastlegging voldoet het pensioenfonds slechts gedeeltelijk aan norm 3 en 18.

Periodieke evaluatie van de accountant en actuaris (norm 39)

Aan deze norm voldoet het pensioenfonds gedeeltelijk. In de praktijk vindt periodiek evaluatie van de accountant en certificerend actuaris plaats. Hiervoor heeft het fonds geen vaste procedure opgesteld. Ook heeft het fonds niet voorzien in het informeren van het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie over de uitkomsten van de evaluatie. Met het opstellen van een evaluatieprocedure voor de accountant en certificerend actuaris is in het eerste kwartaal van 2017 een begin gemaakt.

Profielchets bestuur (norm 49)

Het bestuur heeft een algemene profielchets voor het bestuur, waarin algemene geschiktheidvereisten (deskundigheid en competenties) staan. Op het moment dat er een vacature ontstaat, wordt bepaald of de profielchets voldoet. Reden voor deze opzet is dat er sprake is van een collectief bestuur zonder formele, specifieke functies. Bij het aanscherpen van het geschiktheidsplan zal het pensioenfonds ook naar de huidige profielchets kijken.

Zittingsduur (norm 60)

Op grond van de Code wordt een bestuurslid ten hoogste tweemaal herbenoemd. Het bestuur volgt deze norm in de statuten. Voor de continuïteit heeft het er echter voor gekozen om ervan af te wijken indien dit in het belang van het fonds is.

Diversiteit (norm 66 en 68)

Het bestuur heeft nog geen diversiteitsbeleid en een stappenplan vastgesteld voor de gewenste samenstelling naar leeftijd en geslacht van de organen van het fonds. Hierdoor voldoet het pensioenfonds niet aan norm 66. Ook heeft zowel het bestuur als het verantwoordingsorgaan niet minstens één lid van onder de 40 jaar. Het pensioenfonds houdt zich daarmee niet aan norm 68. Het bestuur streeft wel naar diversiteit binnen het bestuur en het verantwoordingsorgaan.

Tegen de achtergrond van de vele wijzigingen in 2016 heeft het bestuur geen prioriteit gegeven aan het opstellen van een diversiteitsbeleid.

Het pensioenfonds voldoet wel aan norm 67 (tenminste één vrouw). Zowel het bestuur als het verantwoordingsorgaan heeft twee vrouwelijke leden.

Gedragcode

Voor de leden van het bestuur geldt een gedragscode. Deze code moet (de schijn van) belangenverstremgeling en ongeoorloofde handelingen voorkomen. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden geen directe betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties. Ook beschikken zij hierdoor niet over vertrouwelijke marktinformatie.

Naar aanleiding van de zelfevaluatie van het risico van belangenverstremgeling heeft het pensioenfonds het beleid voor (melding van) nevenfuncties, privérelaties en privébelangen op onderdelen aangescherpt. Ook heeft het de gedragscode per 1 januari 2016 aangepast.

.....

In 2016 waren er geen situaties die aanleiding gaven tot acties van de compliance officer. Bestuursleden hebben de jaarlijkse verklaring over de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. Deze staan in bijlage 13.2 Functies en nevenfuncties.

Mede vanuit de vergunningen van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie een eigen gedragscode. Deze voldoet aan de door de AFM gestelde eisen. De code omvat ook een insiderregeling voor het voorkomen van (de schijn van) handel met voorwetenschap. Naast de algemene gedragscode heeft de uitvoeringsorganisatie een code voor internetgebruik en e-mail, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling.

Het fonds integreert de conclusies van de compliance officer van de uitvoeringsorganisatie in de rapportage van de compliance officer van het bestuur.

Melding onregelmatigheden

In 2016 waren er geen meldingen op basis van de incidentenregeling en klokkenluidersregeling.

Beheerst beloningsbeleid

Voor pensioenfondsen is het wettelijk verplicht om een beloningsbeleid te hebben. Dat beleid heeft als doel te voorkomen dat beloningselementen, zoals bonussen, kunnen aanzetten tot het nemen van te grote risico's. Het pensioenfonds hanteert het volgende beloningsbeleid.

Beloning van het pensioenfondsbestuur

Bestuurders in dienst van Blue Sky Group kunnen geen aanspraak maken op een vergoeding als tegemoetkoming voor de tijd die ze besteden aan het pensioenfonds en de verantwoordelijkheid die ze dragen. Bestuursleden kunnen een deel van de pensioenfondsactiviteiten in werktijd doen. In de jaarlijkse urenbegroting wordt hiervoor gereserveerd. Er is ook geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

Verder kunnen bestuursleden aanspraak maken op een kilometervergoeding voor de reiskosten voor het bijwonen van pensioenfondsactiviteiten. Daarnaast kan de vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden gebruik maken van een onkostenvergoeding. Deze is in overeenstemming met de zogenoemde vrijwilligersregeling en bedraagt (bruto) 1.500 euro per jaar. Van verdere declaratie van gemaakte kosten is geen sprake.

Beloning van externe deskundigen

Het pensioenfonds zet externe deskundigen in, bijvoorbeeld voor het voorzitterschap en intern toezicht. Zij krijgen een beloning op basis van marktconforme tarieven en hun urenbesteding. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

Beloning bij de uitvoeringsorganisatie

Het pensioenfonds besteedt een belangrijk deel van zijn werkzaamheden uit aan BSG. Naast een vaste beloning verstrekt BSG ook een variabele beloning. Deze is verbonden aan targets en bedraagt maximaal 10% van het vaste inkomen. Bij een aantal functies is dit maximaal 20%. De variabele beloning staat in redelijke verhouding tot de prestatie en de vaste beloning. Daarbij is de variabele beloning niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds of de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert. BSG voldoet aan de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2014.

In 2016 betaalde het pensioenfonds 23 duizend euro (2015: 23 duizend euro) aan honorarium aan de voorzitter. Daarnaast betaalde het 17 duizend euro (2015: 13 duizend euro) aan externe deskundigen.

.....

5.6 Boetes en dwangsommen

In 2016 kreeg het pensioenfonds geen boetes of dwangsommen opgelegd. Evenmin was sprake van andere maatregelen, zoals een aanwijzing van de toezichthouder of het aanstellen van een bewindvoerder of curator.

6 Kosten

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de kosten van het pensioenfonds. Hierbij hanteert het fonds de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten voor de pensioenuitvoering, de kosten voor het vermogensbeheer en de transactiekosten van het vermogensbeheer.

6.1 Kosten pensioenuitvoering

Een deel van de uitvoeringskosten heeft direct te maken met zichtbare activiteiten. Denk daarbij aan het administreren en uitkeren van de pensioenen, de communicatie met deelnemers, voorbereiden van vergaderingen en het maken van het jaarverslag. Op deze kosten heeft het bestuur invloed.

Daarnaast zijn er kosten die het bestuur niet kan beïnvloeden. Voorbeelden hiervan zijn de kosten van het externe toezicht: de jaarlijkse heffingen, de informatievoorziening van toezichthouders en de medewerking aan toezichtonderzoeken. Ook de kosten van het interne toezicht (de wettelijk voorgeschreven jaarlijkse visitatie) en die van de certificerende actuaris en accountant horen hierbij.

Verder leidt nieuwe wetgeving regelmatig tot wijziging van de pensioenregeling of aanpassingen van processen of procedures. De kosten daarvan kan het fonds maar beperkt beïnvloeden.

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling zijn voor rekening van de werkgever. De externe kosten bedragen EUR 204 duizend (2015: EUR 188 duizend). In onderstaande tabel worden alleen de externe kosten opgenomen.

	2016	2015
Totale externe kosten (in duizenden euro's)	204	188
Aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden	185	186
Totale externe kosten per deelnemer (in euro's)	1.099	1.026

6.2 Kosten vermogensbeheer

De kosten van het vermogensbeheer bestaan uit:

- *Vergoeding voor fiduciair beheer*
Deze vergoeding betaalt het fonds rechtstreeks aan BSG. Hieronder vallen bijvoorbeeld de kosten voor:
 - strategische advisering en risicomanagement;
 - de implementatie van de beleggingsportefeuille;
 - overlay management (valutahedge en rentehedge);
 - vergoedingen voor extern advies.
- *Vergoeding voor het beheer van beleggingsfondsen*
Het fonds belegt in beleggingsfondsen die BSG beheert en betaalt hiervoor een beheervergoeding aan BSG. Daarnaast zijn er ook kosten die het beleggingsfonds betaalt en die ten laste van het rendement komen. Het betreft:
 - managementvergoeding en eventueel prestatievergoeding aan de externe vermogensbeheerders waaraan het beleggingsfonds een gedeelte van het beheer uitbesteedt;
 - bewaarloon van de custodian;
 - advies- en controlekosten;
 - bankkosten.
- *Overige kosten die direct voor rekening van het pensioenfonds komen*
Hieronder vallen bijvoorbeeld bankkosten voor beleggingsrekeningen van het pensioenfonds en het gedeelte van de algemene kosten dat het fonds toerekent aan vermogensbeheer (onkostenvergoeding bestuursleden, controlekosten pensioenfonds).

.....

De totale kosten voor het vermogensbeheer drukt het fonds uit in een percentage van het gemiddeld vermogen onder beheer (AUM). Dit vermogen bedroeg 58,8 miljoen euro in 2016 (2015: 53,3 miljoen euro).

De onderverdeling van de kosten van het vermogensbeheer in 2016 en 2015 is (kosten in duizenden euro's):

Kosten vermogensbeheer	2016		2015	
	EUR duizend	% AUM	EUR duizend	% AUM
Fiduciair beheer	-	-	-	-
Beheer beleggingsfondsen	171	0,29%	177	0,33%
Overig	17	0,03%	22	0,04%
Totaal kosten vermogensbeheer	188	0,32%	199	0,37%

Hieronder vindt u de onderverdeling van de kosten van het vermogensbeheer naar beleggingscategorie in 2016 en 2015:

Categorie	2016	2015
Vastgoed	0,08%	0,10%
Aandelen	0,13%	0,16%
Vastrentende waarden	0,11%	0,11%
Totaal	0,32%	0,37%

Toelichting ontwikkeling kosten vermogensbeheer

Ondanks de grotere allocatie naar illiquide beleggingen, zijn door een daling van de onderliggende managementfees de totale kosten vermogensbeheer gedaald.

6.3 Transactiekosten vermogensbeheer

De transactiekosten bestaat uit de in- en uitstapvergoedingen van geselecteerde beleggingsfondsen, de kosten bij aan- en verkoop van beleggingen, acquisitiekosten, etc.

Als het pensioenfonds een periode niet toe- of uittreedt in een beleggingsfonds, is het geen in- en uitstapvergoeding verschuldigd. Wel zal het pensioenfonds in het beleggingsfonds transactiekosten maken, bijvoorbeeld door wijziging van een benchmark of bijsturing.

In de tabel hieronder staan de in- en uitstapvergoeding en de totale transactiekosten. Deze laatste bevatten alle transactiekosten: zowel de in- en uitstapvergoeding als de transactiekosten binnen de beleggingsfondsen. Dit kan afwijken van rapportages aan DNB waarbij het fonds kan volstaan met het rapporteren van de in- en uitstapvergoeding.

De totale transactiekosten in 2016 waren 121 duizend euro, ofwel 0,21% van het gemiddeld belegd vermogen (2015: 170 duizend euro en 0,32%). De in- en uitstapvergoeding bedraagt 0,06% (2015: 0,09%). De onderverdeling van de zowel de totale transactiekosten per categorie als de in- en uitstapvergoeding per categorie is als volgt:

Categorie	2016		2015	
	In- en uitstapvergoeding	Totale transactiekosten	In- en uitstapvergoeding	Totale transactiekosten
Vastgoed	0,00%	0,01%	0,01%	0,02%
Aandelen	0,03%	0,06%	0,02%	0,09%
Vastrentende waarden	0,02%	0,13%	0,04%	0,19%
Derivaten	0,01%	0,01%	0,02%	0,02%
Totaal	0,06%	0,21%	0,09%	0,32%

.....

Toelichting ontwikkeling transactiekosten

Zowel de in- en uitstapvergoeding als de totale transactiekosten zijn in 2016 lager dan in 2015. Er zijn in 2016 minder toe- en uittredingen in de beleggingspools geweest, waardoor ook binnen de beleggingspools minder transacties zijn uitgevoerd.

7 Risicomanagement

7.1 Risicobeleid

Het bestuur is verantwoordelijk voor de risicomanagementorganisatie en de beheersing van de risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. Het fonds werkt met integraal risico management (IRM). Integraal benadrukt dat het gaat om het managen van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang.

Risicoprofiel

Het pensioenfonds heeft het risicomanagement ingericht volgens de richtlijnen van toezichthouder DNB en artikel 143 Pensioenwet ("een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt"). Daarbij onderscheidt het fonds de volgende financiële en niet-financiële risico's:

Financiële risico's

Financiële risico's zijn risico's die direct slaan op de financiële positie van een pensioenfonds. Het fonds hanteert hiervoor de volgende indeling:

1. rentemismatchrisico;
2. inflatierisico;
3. aandelen- en vastgoedrisico;
4. valutarisico;
5. tegenpartijrisico en kredietrisico;
6. verzekeringstechnische risico's;
7. concentratierisico;
8. actief risico;
9. risico's van derivaten;
10. liquiditeitsrisico.

Niet-financiële risico's

De term 'niet-financieel' bij niet-financiële risico's betekent niet dat deze risico's geen financiële schade kunnen veroorzaken bij het fonds. Het zegt alleen dat de relatie tussen deze risico's en de financiële positie geen rechtstreekse relatie is. Het fonds onderscheidt deze niet-financiële risico's:

11. uitbestedingsrisico;
12. operationeel risico;
13. juridisch risico;
14. IT-risico;
15. omgevingsrisico;
16. integriteitsrisico.

Risicobeschrijving

Hieronder omschrijven we de risicocategorieën en de wijze waarop het bestuur het beleid voor de beheersing van de risico's vorm heeft gegeven. U leest eerst meer over de financiële risico's, gevolgd door de niet-financiële risico's.

Financiële risico's

1. Rentemismatchrisico

Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen niet gelijk zijn (de zogenaamde duration mismatch). Dit rentemismatchrisico vangt het fonds op door een belangrijk deel van de vastrentendewaardenportefeuille te beleggen in langlopende inflation linked bonds (obligaties) en nominale euro staatsobligaties.

.....

Daarnaast zet het pensioenfonds nominale renteswaps in voor een verdere beperking van het mismatchrisico. De strategische afdekking van het rentemismatchrisico is afhankelijk van de rentestand. Bij de huidige rentestand bedraagt de rente-afdekkingstarget 50%.

2. Inflatierisico

De verplichtingen van het pensioenfonds zijn gevoelig voor de verwachte inflatie. Het pensioenfonds wil namelijk een waardevast pensioen uitbetalen, inclusief inflatiecorrecties. Om dit inflatierisico te beperken, belegt het fonds in inflation linked bonds. Daarnaast zorgen ook de beleggingen in aandelen en vastgoed voor een impliciete beperking van dit risico.

3. Vastgoed- en aandelenrisico

Het vastgoed- en aandelenrisico is het risico van daling van de marktprijzen. Het fonds beheerst het vastgoed- en aandelenrisico door goed te spreiden binnen de beleggingsportefeuille (diversificatie). Hiervoor vindt periodiek een risico-rendementsanalyse plaats.

4. Valutarisico

Het pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het fonds gevoelig is voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit risico te beheersen, dekt het fonds alle beleggingen buiten emerging markets in de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar af naar de euro. Daarnaast worden sommige valuta's, zoals de Singapore dollar en Hong Kong dollar, gezien als USD-posities en als zodanig afgedekt. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het fonds is zeer beperkt.

5. Kredietrisico en tegenpartijrisico

Kredietrisico is het risico dat een belegging in vastrentende waarden (lening, deposito of obligatie) in waarde daalt door een faillissement of een verslechtering van de kredietwaardigheid. Het fonds beheerst dit risico voor de gehele portefeuille voornamelijk door te zorgen voor een goede spreiding over verschillende landen, sectoren en bedrijven.

De kredietwaardigheid van de portefeuille is een belangrijke indicator voor het kredietrisico.

De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden van het fonds is zodanig dat 85% (2015: 84%) een kredietwaardigheid heeft van A of hoger².

Tegenpartijrisico is een speciale vorm van kredietrisico. Het pensioenfonds sluit contracten af met tegenpartijen. Daarbij loopt het fonds een zogeheten tegenpartijrisico als deze tegenpartijen hun verplichtingen aan het fonds niet nakomen. Het fonds beheerst dit risico zo goed mogelijk door alleen gebruik te maken van solide tegenpartijen en van verschillende partijen. Daarnaast zorgt het fonds er bij een vordering op een tegenpartij altijd voor dat deze partij voldoende onderpand (collateral) verstrekt voor het geval ze haar verplichtingen toch niet nakomt. Het fonds beheerst en monitort het tegenpartijrisico dagelijks.

6. Verzekeringstechnische risico's

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de Prognosetafel AG2016 met correcties voor ervaringssterfte. Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting.

² Hierin is begrepen de portefeuille woninghypotheken met een indicatie AA-rating.

7. Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen in of bij dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het fonds kiest daarom in haar beleggingsstrategie voor een weloverwogen spreiding. Er kan ook concentratierisico optreden binnen het deelnemersbestand. Het deelnemersbestand van het fonds is echter divers.

8. Actief risico

Het fonds bepaalt door middel van een asset liability management (ALM) de verdeling van haar beleggingsportefeuille. Zo mogelijk stelt het fonds voor elke beleggingscategorie en regio binnen deze strategische beleggingsportefeuille, een representatieve benchmark vast. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, waarbij zogenaamd actief risico ontstaat.

Het fonds hanteert als maatstaf voor dit actief risico de (ex ante) tracking error. De tracking error is een maatstaf voor de verwachte spreiding van de rendementsverschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het fonds beheerst het actief risico door het vaststellen van limieten en de (continue) monitoring daarvan.

9. Risico's van derivaten

In het strategisch beleid heeft het fonds bepaalde beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheren en beheersen. In het bijzonder gaat het om het renterisico van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen, het valutarisico van beleggingen in niet-euro valuta en mogelijke neerwaartse risico's van de aandelenbeleggingen (zie hiervoor). Voor de beheersing van deze risico's zijn procedures en aspecten van operationele uitvoering vastgelegd. Daarbij is de inzet van derivaten, onder bepaalde regels, toegestaan. Het fonds heeft onderkend dat de inzet van die instrumenten ook risico's met zich meebrengt. In de afspraken met tegenpartijen, de uitvoering van transacties en het beheer van de posities heeft het fonds voorzien.

10. Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen te kunnen voldoen. Deze verplichtingen betreffen voornamelijk de pensioenuitkeringen. Ingenomen derivatenposities en aangegane verplichtingen voor privaat vastgoed kunnen echter ook leiden tot contractuele verplichting tot bijstorting. Het liquiditeitsrisico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig. Dat komt ten eerste doordat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten. Een tweede reden is dat verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.

Niet-financiële risico's

11. Uitbestedingsrisico

Het pensioenfonds besteedt de pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan BSG. Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Om dit risico te beheersen, heeft het fonds conform de Pensioenwet beleid vastgesteld voor de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding van bedrijfsprocessen.

Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat BSG niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Om dit risico te beheersen, zijn duidelijke voorwaarden contractueel vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af over de beheersing van de processen. Ze verstrekt hierbij ook een ISAE 3402-rapportage inclusief een 'in control statement' voor de gehele dienstverlening. Deze beschrijft beheersdoelstellingen en beheersmaatregelen voor alle processen die BSG voor het fonds uitvoert. De rapportage is gecertificeerd door een onafhankelijke accountant.

.....

12. Operationeel risico

Operationeel risico treedt op bij de uitvoering van de pensioen- en beleggingsactiviteiten, vanwege niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of door externe gebeurtenissen. Het fonds heeft de uitvoering van genoemde activiteiten uitbesteed. Hierdoor vindt de beheersing van het operationeel risico vooral plaats door de uitbestedingsrelatie (zie uitbestedingsrisico).

13. Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving en het mogelijk in gevaar komen van de rechtspositie. Dit is inclusief de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Een belangrijk onderdeel van het juridisch risico is het compliancerisico. Dit omvat het risico dat niet of niet tijdig de consequenties van (veranderende) wet- en regelgeving worden onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen worden overtreden. Daarnaast is het compliancerisico ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken met BSG in de SLA over de inrichting en naleving van compliance door de uitvoeringsorganisatie. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het fonds.

14. IT-risico

Het IT-risico is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Het risico kan zich voordoen als bijvoorbeeld de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegesneden op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan het IT-risico optreden bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld het toegankelijk zijn van informatie voor niet geautoriseerde gebruikers);
- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de IT-omgeving);
- de continuïteit (risico op het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur (waaronder applicaties en systemen)).

Informatietechnologie is een belangrijk speerpunt van het fonds. Het bestuur van het fonds heeft IT periodiek op de agenda staan en beoordeelt de inrichting van IT van het fonds op basis van de door de uitvoerder verstrekte ISAE 3402-rapportage (zie hiervoor). Een belangrijk onderdeel hiervan zijn de beschrijving van de IT en de IT-processen en de bevindingen van de externe accountant hierbij.

15. Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico is het risico door veranderingen die van buiten de instelling of groep komen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het fonds is zich bewust van een toename van dit risico door recente ontwikkelingen. Zo liggen pensioenfondsen de laatste jaren onder een vergrootglas en moeten zij zich verantwoorden over kosten, governance, beleggingsbeleid, etc. Het fonds anticipeert op nieuwe ontwikkelingen en voert een transparant beleid bij zowel de afweging van belangen als het vastleggen van besluiten.

16. Integriteitrisico

Onder integriteitrisico wordt het risico verstaan dat het fonds niet integer handelt. Het pensioenfonds beheerst dit risico door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het beleid en transparantie bij uitingen naar belanghebbenden. Daarnaast heeft het fonds een integriteitbeleid vastgesteld. Hierin geeft het fonds zijn visie op integriteit en onderscheidt het diverse situaties waarin integriteit een rol speelt. Ook beschrijft het fonds welke standpunten het bij die situaties inneemt. Tenslotte legt het integriteitbeleid de maatregelen vast die voorkomen dat de reputatie van het fonds wordt geschaad.

7.2 Risicomanagementorganisatie

Risicogovernance

Bij IRM zijn het bestuur, de toezichthouders, de uitvoerder en overige belanghebbenden betrokken. Omdat het om veel partijen gaat, is de (vastlegging van de) rolverdeling van groot belang.

.....

Daarnaast moet ook het systeem van checks and balances kloppen. Dit betekent voldoende functiescheiding om te voorkomen dat een orgaan van het fonds zichzelf controleert. DNB heeft hiervoor uitgangspunten en vereisten opgesteld. Aan de andere kant speelt proportionaliteit een rol. De werkverdeling binnen het fonds moet praktisch werkbaar zijn, gegeven de omvang van het bestuur, het aanwezig zijn van andere (al dan niet verplichte) fondsorganen en de minimale tijdsbesteding die je voor functies kan en moet stellen. De governance rondom IRM is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan wordt een risico-inventarisatie uitgevoerd, waarmee de onderkende risico's in beeld komen. Voor deze risico's treft het bestuur vervolgens beheersmaatregelen.
- De uitvoeringsorganisatie stelt periodiek, een risicorapportage op. Hierin ziet het bestuur in een oogopslag:
 - of het beleid in overeenstemming is met de vooraf gemaakte afspraken over risicobereidheid;
 - hoeveel risico het fonds loopt;
 - hoe het risico zich verhoudt tot het risico in een vorige periode;
 - wat de belangrijkste risicofactoren zijn.

Ontwikkeling risicomanagement in 2016

Naast de verdere uitwerking van het risicomanagementsysteem vonden in 2016 de volgende ontwikkelingen plaats:

- Zoals eerder besproken bij het integriteitsrisico ontwikkelde het fonds in 2016 een systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA).

Risicomanagement in 2017

De focus van het pensioenfonds ligt in 2017 op het verder uitwerken van de risicomanagementstructuur. Belangrijke onderwerpen waaraan het fonds aandacht zal schenken, zijn:

- Het dynamisch rentebeleid;
- de verdere ontwikkeling van risicorapportages.

8 Vooruitblik 2017

Rentebeleid

In 2017 zal het bestuur het dossier '(dynamisch) rentebeleid' verder oppakken. Daartoe zullen onder meer deterministische scenario's worden doorgerekend ten behoeve van een nader cijfermatig inzicht. In dit kader heeft het bestuur besloten om het huidige beleid vooralsnog te handhaven.

Governance

In de tweede helft van 2017 zal de heer Voorhoeve terugtreden als werkgeversvertegenwoordiger in het bestuur. Daarnaast hebben ook mevrouw Bisschop (werkgever) en mevrouw Silven (werknemers) te kennen gegeven om als bestuurslid van het pensioenfonds te willen terugtreden. Hierdoor ontstaan er in 2017 drie vacatures in het bestuur. Het fonds is begin 2017 gestart met de selectie van kandidaten en kent sinds mei reeds twee kandidaat-bestuursleden die op termijn de terugtrekkende bestuursleden zullen vervangen.

Politieke ontwikkelingen

Er heerst bij het bestuur onzekerheid over de politieke ontwikkelingen in 2017. Veel hangt af van de uitkomst van de verkiezingen in verschillende Europese landen. Daarnaast zijn er veel wereldwijde politieke ontwikkelingen waarvan de uitkomst nog ongewis is. Belangrijk is ook of de Europese Centrale Bank zijn obligatieprogramma gaat afbouwen en wat daarvan de gevolgen zijn voor rente en inflatie.

Kostenontwikkeling

Het fonds zet in 2017 in op verdere beheersing van de kostenontwikkeling. Waar mogelijk zullen initiatieven tot kostenreductie opgepakt worden.

Indexatieperspectief

Het bestuur verwacht – net als dit verslagjaar – dat er ook de komende jaren geen ruimte zal zijn om (volledig) te kunnen indexeren.

9 Verslag visitatiecommissie

Het bestuur van Stichting pensioenfonds Blue Sky Group (Pf BSG) heeft de visitatiecommissie gevraagd een visitatie uit te voeren over het boekjaar 2016 en specifiek aandacht te geven aan het thema operationalisering van IRM.

De visitatiecommissie heeft aan de hand van een normenkader naar het functioneren van het fonds en het bestuur gekeken. Het normenkader is gebaseerd op wet en regelgeving, Code Pensioenfondsen en de VITP-toezichtcode.

Met deze rapportage legt de visitatiecommissie verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan en aan de werkgever.

De belangrijkste conclusies en aanbevelingen worden hieronder aangegeven.

Het bestuur bestaat uit door werkgever, werknemers en gepensioneerden voorgedragen deskundige en betrokken personen en wordt voorgezeten door een onafhankelijk voorzitter. Behalve de voorzitter zijn alle bestuurders werkzaam als specialist op het gebied van pensioenen of beleggen of werkzaam geweest. De visitatiecommissie ziet hierin grote voordelen maar ook bedreigingen. De vastlegging van overwegingen en argumenten voldoen niet altijd aan de eisen welke gesteld worden aan pensioenfondsen.

De samenstelling van het bestuur zal in de komende periode een aantal wijzigingen ondergaan. Het bestuur heeft goed aandacht voor de bestuurlijke continuïteit. Er is een oplossingsrichting gekomen voor de vertegenwoordiging namens de werkgever.

In 2016 heeft het bestuur een zelfevaluatie uitgevoerd onder begeleiding van een externe begeleider waarbij het bestuursmodel is geëvalueerd.

Voor wat betreft strategische onderwerpen is de jaarlijkse beleidsdag voor het bestuur essentieel. Het bestuur zou een bewuste keuze kunnen maken om meer strategische onderwerpen op de agenda te zetten.

Om begrijpelijke redenen is het bestuur niet toegekomen aan sommige belangrijke onderwerpen of is de voortgang van de implementatie van bestuursbesluiten traag. Het bestuur kan meer aandacht geven aan een jaarplanning en maatregelen treffen om te voorkomen dat zaken opnieuw blijven liggen. Het bestuur kan de effectiviteit van haar functioneren verbeteren door in overleg met de werkgever te zorgen voor een evenwichtige verdeling van "tijd voor de werkgever en tijd voor het fonds".

Ook de vastlegging van afwegingen en argumenten voor de opvolging van aanbevelingen van accountant, actuaris en visitatiecommissie verdient de aandacht van het bestuur. De visitatiecommissie heeft niet kunnen constateren dat er fouten zijn gemaakt of dat belangen niet zijn afgewogen.

Op het gebied van risicomanagement heeft het bestuur een start gemaakt met het opzetten van een Integraal Risico Management (IRM) dashboard en met een Systematische Integriteitsrisico Analyse (SIRA). Inhoudelijk wordt er zeer gedegen gekeken naar de financiële en niet financiële risico's. Voor wat betreft de voortgang van de implementatie van beide kan het bestuur nog voortvarender aan de slag. De visitatiecommissie verwacht dat de analyse en tools in 2017 volledig operationeel zijn en gebruikt zullen worden.

Ook voor de evenwichtige belangenafweging van de verschillende stakeholders geldt dat de visitatiecommissie niet heeft geconstateerd dat er fouten zijn gemaakt, maar dat het ontbreekt aan een goede vastlegging van de afwegingen.

.....

De visitatie is uitgevoerd in de maanden april en mei 2017 door Peggy Bracco Gartner, Jeroen Hilbrands (vz.) en Jaco Buiten

Reactie bestuur

Het bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van het rapport van de visitatiecommissie en spreekt zijn waardering uit voor de wijze waarop de commissie de visitatie over 2016 heeft uitgevoerd. De door de visitatiecommissie benoemde aanbevelingen worden door het bestuur herkend en zullen in 2017 systematisch opgepakt worden. Het bestuur bezint zich op de diverse aanbevelingen en zal de visitatiecommissie in het najaar informeren over op de besproken punten ondernomen acties. Het bestuur dankt de visitatiecommissie voor het uitgevoerde toezicht. Verslag verantwoordingorgaan

10 Verslag verantwoordingsorgaan

Algemeen

Het verantwoordingsorgaan heeft tot taak een oordeel te geven over het door het bestuur in 2016 gevoerde beleid en beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan heeft hiertoe de beschikking gekregen over verschillende documenten waaronder het jaarverslag 2016, het actuarieel rapport, het accountantsrapport en het visitatierapport 2016. Het verantwoordingsorgaan heeft in een gesprek met de visitatiecommissie een goede verantwoording gekregen van het intern toezicht.

Oordeel

Het verantwoordingsorgaan komt tot een positief oordeel over de wijze waarop het bestuur heeft gehandeld. Het bestuur heeft op een evenwichtige wijze gehandeld in het belang van de belanghebbenden.

Aandachtspunten

Gegeven de bescheiden omvang van het pensioenfonds blijft het terugdringen van complexiteit naar het oordeel van het verantwoordingsorgaan een aandachtspunt. Dit betreft de neiging tot vakmatige detaillering die op sommige beleidsonderdelen zichtbaar is. Het bestuur is zich hiervan bewust, maar het is lastig om een goed evenwicht tussen bestuurlijk en operationeel handelen te vinden. Voor het verantwoordingsorgaan is de toets steeds of de evenwichtige belangenbehartiging voor alle groepen van belanghebbenden gediend wordt. Dit geldt zeker voor vraagstukken rondom rentehedge en ALM, maar bijvoorbeeld ook voor een passende inrichting van het risicomanagement. Het bestuur heeft als taak daarbij, gegeven de verschillende belangen, een bestuurlijke visie op hoofdlijnen te bepalen zonder te vervallen in details of perfectionisme.

De uitwisseling van informatie met het verantwoordingsorgaan behoeft verbetering. Het bestuur overweegt aan het einde van bestuursvergadering welke informatie gedeeld wordt met het verantwoordingsorgaan. Dat is naar het oordeel van het verantwoordingsorgaan geen goede werkwijze. Het verantwoordingsorgaan wil graag dat alle beleidsdocumenten na besluitvorming met het verantwoordingsorgaan worden gedeeld met de besluitenlijst als gids. Het is daarbij wenselijk om beleidstukken die nog niet besluitrijp blijken te zijn of meerdere keren terugkomen in bestuursvergaderingen wel tussentijds te duiden qua richting.

Het verantwoordingsorgaan ziet dat het bestuur bezig is om de bestuurlijke continuïteit op langere termijn te borgen. Nieuwe kandidaat-bestuursleden worden opgeleid. Het is wel de vraag voor het verantwoordingsorgaan of de huidige bestuurlijke omvang daarbij steeds maatgevend moet blijven. Dit past ook in het streven naar minder complexiteit en beperking van kosten.

Reactie bestuur

Het bestuur herkent de observatie dat het een uitdaging is om een evenwicht te vinden tussen bestuurlijk en operationeel handelen. In 2017 blijft het bestuur gericht op het waar mogelijk vermijden van complexiteit. Nog meer dan in voorgaande jaren focust het bestuur op de vastlegging van de belangenafweging die leidt tot besluitvorming. Het bestuur kijkt in 2017 opnieuw en uitdrukkelijk naar het functioneren van het fonds en de toekomstperspectieven; daarbij zal het bestuur de diverse stakeholders betrekken. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor zijn positieve oordeel en kritische beoordeling van het gevoerde beleid. Het bestuur zal zich in het komende jaar blijven inzetten om de goede samenwerking met het verantwoordingsorgaan te continueren en de informatie-uitwisseling te vergemakkelijken.

.....

11 Jaarrekening 2016

Balans per 31 december (na resultaatbestemming)

(bedragen in duizenden euro's)

	2016	2015
Activa		
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
• Vastgoed (1)	6.220	5.828
• Aandelen (2)	24.506	17.379
• Vastrentende waarden (3)	33.120	32.206
• Derivaten (4)	625	370
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	64.471	55.783
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen (5)	284	282
Vorderingen en overlopende activa (6)	129	276
Liquide middelen (7)	135	95
Totaal activa	65.019	56.436
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves		
• Overige reserves (8)	423	1.584
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (9)	63.001	53.575
Derivaten (4)	1.498	1.188
Schulden en overlopende passiva (10)	97	89
Totaal passiva	65.019	56.436

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 55 tot en met 63.

.....

Rekening van baten en lasten

(bedragen in duizenden euro's)

	2016	2015
Baten en lasten pensioenactiviteiten		
Premies (11)	3.372	2.672
Waardeoverdrachten, per saldo (12)	185	642
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw (13)	-2.382	-1.964
• Indexering (14)	-	-18
• Rentetoevoeging (15)	33	-87
• Wijziging rekenrente (16)	-7.175	-3.042
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (17)	497	461
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo (18)	-215	-740
• Wijziging actuariële grondslagen (19)	-170	-2.298
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen (20)	-14	-5
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	-9.426	-7.693
Pensioenuitkeringen (21)	-487	-468
Herverzekeringen (22)	-178	58
Overige lasten pensioenactiviteiten (23)	-21	-243
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	-6.555	-5.032
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten (24)	177	121
Indirecte beleggingsopbrengsten (24)	5.192	100
Kosten van vermogensbeheer (24)	-17	-22
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten (25)	42	15
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	5.394	214
Resultaat	-1.161	-4.818

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 77 tot en met 88.

.....

Kasstroomoverzicht

(bedragen in duizenden euro's)

	2016	2015
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	3.564	2.407
Ontvangen waardeoverdrachten	187	642
Ontvangen uitkeringen herverzekering	16	16
Ontvangen winstdeling herverzekering	21	243
Betaalde pensioenuitkeringen	-487	-461
Betaalde waardeoverdrachten	-2	-
Betaalde premies herverzekering	-194	-201
Betaalde uitkering winstdeling herverzekering	-	-262
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten, per saldo	-61	-6
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	3.044	2.378
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	8.457	10.154
Verkopen en afwikkeling derivaten, per saldo	166	-860
Directe beleggingsopbrengsten	145	107
Aankopen beleggingen	-11.680	-11.700
Mutatie banktegoeden en bankschulden	-97	-53
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-37	-10
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten, per saldo	42	15
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-3.004	-2.347
Mutatie liquide middelen	40	31

Toelichting algemeen

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, statutair gevestigd in Amstelveen en kantoorhoudend aan de Professor E.M. Meijerslaan 1 in Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers van Blue Sky Group Holding B.V. Het pensioenfonds is als ondernemingspensioenfonds ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 34167473.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

De pensioenregeling is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Het ouderdomspensioen gaat standaard in op de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 67 jaar wordt. De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan, met als vroegst mogelijke pensioenleeftijd 60 jaar. Naar keuze van de deelnemer kan het ouderdomspensioen gedeeltelijk ingaan (deeltijdpensioen). Verder kan de hoogte van het pensioen worden gevarieerd, waarbij de laagste uitkering niet minder dan 75% van de hoogste uitkering bedraagt. Op pensioendatum kan het opgebouwde nabestaandenpensioen geheel of gedeeltelijk worden geruild voor extra ouderdomspensioen. Omgekeerd kan het opgebouwde ouderdomspensioen gedeeltelijk worden geruild voor extra nabestaandenpensioen. Voor ongehuwden zonder partner wordt automatisch het volledige nabestaandenpensioen omgezet in extra ouderdomspensioen. Het ouderdomspensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris en het aantal deelnemersjaren. De pensioenopbouw bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,875% van de nettopensioengrondslag, zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. De nettopensioengrondslag is gelijk aan de brutopensioengrondslag verminderd met de franchise. De brutopensioengrondslag is gelijk aan het vaste jaarsalaris inclusief de vakantietoelage en de in de cao omschreven toeslagen, waaronder de eindejaarsuitkering. Per 1 januari 2016 is de brutopensioengrondslag gemaximeerd op EUR 101.519 (2015: EUR 100.000). De hoogte van de franchise wordt jaarlijks aangepast en is gelijk aan het fiscaal wettelijke minimum.

Nabestaandenpensioen

Het nabestaandenpensioen geldt voor de nagelaten partner van een deelnemer. De pensioenopbouw van nabestaandenpensioen bedraagt 70% van de pensioenopbouw van ouderdomspensioen. Daarnaast is er een facultatief nabestaandenpensioen dat het risico van overlijden van de deelnemer vóór het bereiken van de normpensioenleeftijd dekt en ervoor zorgt dat het nabestaandenpensioen in principe 70% van het bereikbare ouderdomspensioen bedraagt. Deelnemer en partner kunnen gezamenlijk afzien van het facultatief nabestaandenpensioen. Bij ingang van het ouderdomspensioen bestaat de keuze van omzetting van (een deel van) het recht op nabestaandenpensioen in een verhoging van het ouderdomspensioen.

Als gevolg van de omzetting per 1 januari 2014 van de ouderdomspensioenrechten met pensioenleeftijd 63 jaar of 65 jaar in pensioenrechten met pensioenleeftijd 67 jaar kan het nabestaandenpensioen lager uitkomen dan 70% van het opgebouwde respectievelijk bereikbare ouderdomspensioen.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt per gerechtigd kind 14% van het (bereikbare) ouderdomspensioen. Het wezenpensioen wordt uitgekeerd tot het bereiken van de leeftijd van 18 jaar of de leeftijd van 25 jaar indien een opleiding wordt gevolgd waarvoor recht op studiefinanciering bestaat.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

Het arbeidsongeschiktheidspensioen gaat in op de dag waarop een aan de deelnemer ter zake van dezelfde arbeidsongeschiktheid toegekende uitkering ingevolge de WIA is ingegaan dan wel de

.....

loondoorbetalingverplichting van de werkgever (twee jaar) is geëindigd. Het pensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid voortduurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum. Dit is de eerste dag van de maand waarin de deelnemer de leeftijd van 67 jaar bereikt. Bij volledige arbeidsongeschiktheid (80% of meer) wordt de pensioenopbouw volledig en premievrij voortgezet. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid geldt een premievrije opbouw afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid.

Reductiebepaling

Indien en voor zover in enig jaar de hierna onder Financiering en premie beschreven basispremie lager is dan de gedempte kostendekkende op basis van een verwacht rendement en de facto niet toereikend is om de pensioenopbouw van dat jaar te financieren, wordt de pensioenopbouw van alle (actieve) deelnemers naar rato van het premietekort verlaagd.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de loonontwikkeling volgens de cao van Blue Sky Group. Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur besluit jaarlijks over de toekenning van indexering.

Bij de besluitvorming wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds ultimo november van het voorgaande jaar. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt in beginsel indexering toegekend, maar de indexering wordt op een zodanig niveau vastgesteld dat deze naar verwachting in de toekomst kan worden gecontinueerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijk voorgeschreven parameters.

Een achterstand in de indexering kan onder voorwaarden worden ingehaald. Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het (strategisch) vereist eigen vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend. In enig jaar kan maximaal een vijfde deel van het bedrag dat beschikbaar is voor inhaalindexering hiervoor worden aangewend.

Financiering en premie

De financiering van de jaarlijkse pensioenopbouw is gebaseerd op een jaarlijks door de werkgever verschuldigde premie gebaseerd op een (gedempte) rentevoet van 2,4%. De premie wordt verder berekend op basis van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Deze zogenoemde basispremie bestaat uit:

- de premie die actuarieel benodigd is voor één jaar pensioenopbouw van de (actieve) deelnemers;
- de jaarlijkse premie voor de (herverzekerde) risico's van overlijden en arbeidsongeschiktheid;
- een opslag voor pensioenuitvoeringskosten.

Voor het jaar 2015 werd in afwijking hiervan een gedempte rentevoet van 3,0% gehanteerd. Op de aldus voor 2015 bepaalde actuariële premie (inclusief premie voor de risico's van overlijden en arbeidsongeschiktheid) werd een solvabiliteitsopslag gevraagd gebaseerd op het (strategisch) vereist eigen vermogen ultimo 2014.

.....

Naast de basispremie kunnen extra premies worden geheven dan wel premiekortingen of premierugstortingen worden verleend.

Verder betaalt de werkgever vanaf 2012 in acht jaarlijkse termijnen (een eerste termijn van EUR 100 duizend en zeven termijnen van afgerond EUR 43 duizend) een opslag op de premie van totaal EUR 400 duizend voor de financiering van liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds.

De totale premie, bestaande uit de basispremie en eventuele extra premies, bedraagt maximaal 40% van de totale brutopensioengrondslag. Voor de jaren 2017 en 2018 is de premie cap verlaagd naar 30%.

Indien de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, wordt een bedrag gelijk aan 1/10 van het betreffende tekort als extra premie geheven, rekening houdend met de hiervoor genoemde maximale premie. Het tekort wordt berekend door de beleidsdekkingsgraad ultimo november van het voorgaande jaar te vergelijken met de dekkingsgraad die overeenkomt met het (strategisch) vereist eigen vermogen per dezelfde datum. Het voor de bedoelde extra premie benodigde bedrag wordt verdeeld tussen de werkgever en de deelnemers in de verhouding 80%-20%. De totale deelnemersbijdrage (basispremie en eventuele extra premie) is gemaximeerd op 6,3% van de premiegrondslag.

Premiekorting kan worden verleend indien:

- een eventuele indexeringsachterstand en eventuele korting op de pensioenopbouw zijn ingehaald;
- de beleidsdekkingsgraad ultimo november hoger is dan de dekkingsgraad die overeenkomt met het (strategisch) vereist eigen vermogen per deze datum;
- de reële beleidsdekkingsgraad ultimo november hoger is dan 100%;
- de voorwaardelijke indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend.

Ten behoeve van de vaststelling van de reële beleidsdekkingsgraad wordt de waarde van de nominale pensioenverplichtingen vermeerderd met de waarde van de indexeringsambitie (dus de reële waarde van de pensioenverplichtingen).

Van het aldus gedefinieerde overschot wordt jaarlijks 1/10 deel aangewend voor premiekorting. Het volgende jaar wordt op basis van de financiële positie van het pensioenfonds opnieuw beoordeeld of premiekorting mogelijk is. Het volgen van deze beleidslijn kan in beginsel ook resulteren in negatieve premies ofwel premierugstortingen.

Aanvullend op deze beleidslijn gelden de volgende bepalingen. Indien de reële beleidsdekkingsgraad hoger is dan 150%, wordt op verzoek van de werkgever het bedrag dat overeenkomt met het meerdere teruggestort aan de werkgever. Indien in enig jaar is voldaan aan de voorwaarden voor premiekorting en dit bovendien wettelijk is toegestaan, wordt de solvabiliteitsvrijval als gevolg van de pensioenuitkeringen van een jaar in mindering gebracht op de premie van hetzelfde jaar.

Herverzekering

Het risico van overlijden vóór de normpensioenleeftijd en het risico van arbeidsongeschiktheid zijn volledig herverzekerd. Daarvoor wordt een jaarlijkse premie betaald. Het risico van overlijden vóór de normpensioenleeftijd is verzekerd op basis van kapitalen. De dekking van het arbeidsongeschiktheidspensioen betreft een jaarlijkse rente. Er is een winstdelingsregeling overeengekomen met betrekking tot de verzekeringstechnische resultaten op de overlijdensrisicoverzekering.

.....

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening.

Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

.....

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden op het moment van verkrijging gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, dat wil zeggen inclusief een eventuele toetreedvergoeding. Vervolgens worden de participaties gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. De marktwaarde is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2016	2015	2014
Amerikaanse dollar	1,0548	1,0863	1,2101
Canadese dollar	1,4145	1,5090	1,4016
Australische dollar	1,4566	1,4931	1,4787
Japane yen	123,021	130,676	145,079
Britse pond	0,8536	0,7371	0,7761
Zwitserse frank	1,0720	1,0874	1,2024
Zweedse kroon	9,5820	9,1582	9,4726

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed.

De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien de koersvorming van beursgenoteerde aandelen niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie.

.....

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van beleggingsfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt eveneens bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valutaproduct, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutaswaps, valutatermijncontracten, aandelenfutures, interest rate swaps en obligatiefutures.

Een valutaswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om een bedrag in een bepaalde valuta te ruilen tegen een gelijkwaardig bedrag in een andere valuta met de verplichting om de betrokken valuta weer terug te ruilen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers. Bij een langlopende valutaswap worden gedurende de looptijd ook rentestromen uitgewisseld. Bij een kortlopende valutaswap worden geen rentestromen uitgewisseld, maar wordt het renteverschil verrekend in de termijnkoers.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een aandelenfuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelenindexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Een obligatiefuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van fictieve staatsobligaties op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Veel voorkomende obligatiefutures in de Europese handel zijn Bundfutures. De onderliggende waarde van een Bundfuture is een fictieve Duitse staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar. Het verschil tussen de prijs van de obligatie die is vastgelegd in het futurecontract en de werkelijke prijs wordt afgerekend (cash settlement).

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente

.....

marktinformatie (zoals valutakoersen en rentecurves), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Herverzekeringscontracten worden opgenomen voor de actuariel bepaalde contante waarde van de verzekerde uitkeringen, volgens de grondslagen van het pensioenfonds, onder aftrek van een eventuele waardevermindering, indien deze naar verwachting duurzaam is.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen.

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door De Nederlandsche Bank (DNB) vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen is de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen aan bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers, nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:

- rekenrente volgens actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2016 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Willis Towers Watson model 2016 (2015: prognosetafels AG 2014 en correctiefactoren Towers Watson model 2012);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw drie jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 2,0% van de voorziening (ongewijzigd);
- andere pensioenuitvoeringskosten EUR 404 duizend (2015: EUR 402 duizend).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2016 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 1,53% worden afgeleid (2015: 1,89%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de swapcurve per balansdatum aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een lange termijn verwacht renteniveau, de zogenoemde ultimate forward rate (UFR). De UFR wordt vastgesteld als 120-maands voortschrijdend gemiddelde van

.....

de werkelijke 1-jaar 20-jaarsforwardrentes. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de forwardrente wordt gemiddeld met de UFR.

Naast een voorziening voor excassokosten wordt een extra kostenvoorziening opgenomen voor alle toekomstige pensioenuitvoeringskosten, bedoeld ter financiering van de liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds. Deze voorziening wordt gewaardeerd tegen nominale waarde.

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Directe beleggingsopbrengsten

Rente wordt ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarop deze betrekking heeft. Dividend wordt in de rekening van baten en lasten verwerkt op het moment van beschikbaarstelling.

Premies

Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan.

Waardeoverdrachten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente

Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

.....

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Herverzekeringen

Herverzekeringsuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben. Winst aandelen worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin zij bekend worden.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

Toelichting op de balans

(bedragen in duizenden euro's)

Activa

1 Vastgoed

	2016	2015
Beursgenoteerd	2.778	3.028
Niet-beursgenoteerd	3.442	2.800
Totaal	6.220	5.828

De samenstelling van de onderliggende portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

Winkels	1.971	1.865
Kantoren	1.630	1.438
Bedrijfsruimten	801	529
Woningen	890	1.023
Overig	928	973
Totaal	6.220	5.828

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	3.117	3.037
Verenigde Staten	1.782	1.644
Azië	1.321	1.147
Totaal	6.220	5.828

De volgende onderliggende beleggingen maken meer dan 5% uit van de totale vastgoedportefeuille:

ECE European Prime Shopping Center Fund	413	371
INVESCO RE European Fund	408	291
Tuckerman US REIT Index CTF Fund	351	240

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 29 duizend (2015: EUR 81 duizend). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 30 duizend (2015: EUR 92 duizend). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen

	2016	2015
Totaal	24.506	17.379

.....

De portefeuille bestaat geheel uit beursgenoteerde aandelen.

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

Financiële instellingen	5.390	6.114
Informatietechnologie	3.379	1.670
Energie	1.243	582
Telecommunicatie	1.054	743
Consument cyclisch	2.852	1.951
Consument defensief	2.522	1.658
Industrie	2.645	1.696
Basismaterialen	1.710	826
Gezondheidszorg	2.220	1.526
Nutsbedrijven	990	613
Overig	501	-
Totaal	24.506	17.379

De samenstelling naar regio is als volgt:

Europa	7.596	7.000
Verenigde Staten	6.743	3.858
Canada	711	497
Japan	1.714	1.958
Overig Pacific	1.348	511
Opkomende markten	6.394	3.555
Totaal	24.506	17.379

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 1.247 duizend (2015: EUR 831 duizend). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van EUR 1.302 duizend (2015: EUR 888 duizend). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden

	2016	2015
Staatsobligaties	25.475	26.050
Ondernemingsobligaties	3.738	5.025
Totaal beursgenoteerde obligaties	29.213	31.075
Hypothecaire leningen (woninghypotheken)	3.679	1.000
Banktegoeden in rekening-courant	228	131
Totaal	33.120	32.206

De specificatie naar rentetype is als volgt:

Inflation linked	19.621	19.159
Vaste rente	13.271	12.916
Variabele rente	228	131
Totaal	33.120	32.206

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

Korter dan 1 jaar	3.822	1.264
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	4.728	5.249
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	7.305	7.507
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	9.736	10.516
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	6.374	5.388
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	891	1.598
Langer dan 40 jaar	264	684
Totaal	33.120	32.206

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

AAA-rating	15.686	15.846
AA-rating	7.789	8.536
A-rating	1.161	1.521
BBB-rating	2.322	3.380
Lagere rating dan BBB	2.475	1.783
Geen rating	3.687	1.140
Totaal	33.120	32.206

De onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) van EUR 3.679 duizend (2015: EUR 1.000 duizend) hebben geen rating en zijn dan ook begrepen in het deel van de portefeuille vastrentende waarden zonder rating. In woninghypotheken wordt belegd door middel van participaties in een tweetal beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben evenmin een officiële rating. Op basis van een intern model van de beheerders van de beleggingsfondsen is de indicatieve rating AA.

.....

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2016	2015
Europa	18.753	17.499
Verenigde Staten	8.518	9.200
Opkomende markten	3.523	3.253
Overig	2.326	2.254
Totaal	33.120	32.206

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

Staatsobligaties Verenigde Staten	6.341	6.306
Staatsobligaties Frankrijk	4.520	5.370
Staatsobligaties Duitsland	4.409	4.074
Staatsobligaties Verenigd Koninkrijk	2.878	2.798
AeAM Dutch Mortgage Fund	2.951	763

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van EUR 81 duizend (2015: EUR 87 duizend) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de onderliggende portefeuille obligaties met een totale marktwaarde van EUR 1.341 duizend (2015: EUR 875 duizend) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Totaal
2016			
Valutaderivaten	454	-1.282	-828
Aandelenderivaten	3	-	3
Rentederivaten	168	-216	-48
Totaal	625	-1.498	-873
2015			
Valutaderivaten	368	-477	-109
Aandelenderivaten	2	-	2
Rentederivaten	-	-711	-711
Totaal	370	-1.188	-818

.....

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

		2016		2015
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Valutaswaps en valutatermijncontracten				
Gekocht	846	9	2.793	55
Verkocht	27.460	-837	24.617	-164
Aandelenfutures				
Gekocht	62	3	96	2
Interest rate swaps				
Gekocht	15.550	-46	10.600	-711
Obligatiefutures				
Verkocht	162	-2	-	-

Valutaderivaten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Deze contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico gedeeltelijk afgedekt.

De aandelenfutures betreffen Eurostoxx 50 futures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met de 50 belangrijkste aandelen in de eurozone). De obligatiefutures betreffen Bundfutures (future op een mandje met de 10 meest recente tienjarige Duitse staatsleningen). Door middel van deze futures wordt op efficiënte wijze een long positie of een short positie in de onderliggende waarden ingenomen in het kader van een tactische assetallocatiebeslissing. De waardeveranderingen van futures worden dagelijks afgerekend, zodat de waarde per balansdatum gering is.

De valutaswaps, valutatermijncontracten en de interest rate swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten. De aandelenfutures zijn beursgenoteerde contracten.

Alle valutaderivaten en de futures hebben een looptijd korter dan een jaar.

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

		2016		2015
	Contract- omvang	Markt- waarde	Contract- omvang	Markt- waarde
Korter dan 10 jaar	-	-	-	-
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	5.800	-36	2.100	-111
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	9.750	-10	8.500	-600
Langer dan 30 jaar	-	-	-	-
Totaal	15.550	-46	10.600	-711

.....

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde van de derivatenportefeuille:

	2016	2015
Royal Bank of Scotland	542	55
Credit Suisse	54	-
Morgan Stanley	3	291

Voor derivatencontracten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden in de vorm van staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van totaal EUR 478 duizend (2015: EUR 201 duizend). Voor derivaten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal EUR 1.341 duizend (2015: EUR 875 duizend).

5 Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen

Onder herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen is de gekapitaliseerde waarde van het risicoherverzekeringscontract opgenomen.

	2016	2015
Totaal	284	282

De mutaties kunnen als volgt worden weergegeven:

Balanswaarde begin van het jaar	282	289
Rentetoevoeging	-	1
Wijziging rekenrente	16	8
Wijziging actuariële grondslagen	-	-2
Uitkeringen herverzekerings	-14	-14
Balanswaarde eind van het jaar	284	282

Het verzekeringscontract dekt volledig het risico van overlijden vóór de leeftijd van 67 jaar en het risico van arbeidsongeschiktheid. In geval van vooroverlijden wordt een kapitaal ineens uitgekeerd.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft volledig betrekking op het arbeidsongeschiktheidspensioen. In geval van arbeidsongeschiktheid vergoedt de verzekeraar namelijk periodiek de verzekerde pensioenuitkeringen. De contante waarde van de verwachte toekomstige verzekeringsuitkeringen wordt in de balans opgenomen.

Het herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen heeft voor het overgrote deel een langlopend karakter.

6 Vorderingen en overlopende activa

	2016	2015
Werkgever	129	276
Totaal	129	276

.....

De vorderingen hebben tot een bedrag van EUR 86 duizend (2015: EUR 128 duizend) een resterende looptijd langer dan een jaar.

7 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2016	2015
Banktegoeden in rekening-courant	135	95
Totaal	135	95

Passiva

8 Stichtingskapitaal en reserves

	Bestemmings- reserves	Overige reserves	Totaal
2016			
Stand begin van het jaar	-	1.584	1.584
Wijziging bestemming	-	-	-
Resultaat	-	-1.161	-1.161
Stand eind van het jaar	-	423	423
2015			
Stand begin van het jaar	188	6.214	6.402
Wijziging bestemming	-188	188	-
Resultaat	-	-4.818	-4.818
Stand eind van het jaar	-	1.584	1.584

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De bestemmingsreserves betreffen een reserve bestemd voor de financiering van liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds. In 2015 is voor deze kosten een voorziening gevormd en is de bestemmingsreserve opgeheven.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 68 tot en met 76.

9 Voorziening pensioenverplichtingen

		2016		2015
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers	162	37.104	163	31.270
Arbeidsongeschikte deelnemers	6	2.701	6	2.416
Gewezen deelnemers	92	12.647	78	9.611
Ingegaan ouderdomspensioen	15	8.847	15	8.759
Ingegaan nabestaandenpensioen	1	69	1	71
Ingegaan wezenpensioen	1	2	1	3
Totaal pensioenuitkeringen	277	61.370	264	52.130
Excassokosten		1.227		1.043
Andere pensioenuitvoeringskosten		404		402
Totaal	277	63.001	264	53.575

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2016	2015
Opgebouwde pensioenrechten	1.645	1.400
Toekomstige premievrije opbouw pensioenrechten	760	713
Totaal pensioenrechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen	2.405	2.113
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	296	303
Totaal	2.701	2.416

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

Korter dan 1 jaar	498	501
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	2.336	2.190
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	5.436	4.772
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	13.483	11.651
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	18.187	15.418
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	13.876	11.578
Langer dan 40 jaar	9.185	7.465
Totaal	63.001	53.575

De mutaties in de voorziening zijn als volgt:

	2016	2015
Stand begin van het jaar	53.575	45.882
Pensioenopbouw actieve deelnemers	2.333	1.926
Opslag pensioenuitvoeringskosten	47	38
Inkomende waardeoverdrachten	217	740
Uitgaande waardeoverdrachten	-2	-
Rentetoevoeging	-33	87
Wijziging rekenrente	7.175	3.042
Indexering	2	18
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-487	-452
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-10	-9
Wijziging actuariële grondslagen	170	2.298
Actuariële resultaten	14	5
Stand eind van het jaar	63.001	53.575

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2016 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 1,53% worden afgeleid. Ultimo 2015 was de afgeleide rekenrente 1,89%.

10 Schulden en overlopende passiva

	2016	2015
Werkgever	28	-
Herverzekeraar	23	-
Belastingen en premies sociale verzekeringen	12	13
Pensioenuitkeringen	26	25
Overige schulden en overlopende passiva	8	51
Totaal	97	89

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie

Beleggingen

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 62.965 duizend (2015: EUR 54.567 duizend) en is als volgt samengesteld:

	2016	2015
Vastgoed	6.220	5.828
Aandelen	24.506	17.379
Vastrentende waarden	33.120	32.206
Beleggingen exclusief derivaten	63.846	55.413
Derivaten activa	625	370
Derivaten passiva	-1.498	-1.188
Beleggingen inclusief derivaten	62.973	54.595
Schulden en overlopende passiva	-8	-28
Totaal	62.965	54.567

Marktwaaarde beleggingen

De marktwaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps, valutaswaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sector geldende waarderingsrichtlijnen. Hiertoe worden ook woninghypotheken gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt- notering	Afgeleide markt- notering	Waarderings- modellen en -technieken	Totaal
2016				
Vastgoed	2.778	-	3.442	6.220
Aandelen	23.873	633	-	24.506
Vastrentende waarden	28.364	1.077	3.679	33.120
Derivaten activa	3	622	-	625
Derivaten passiva	-2	-1.496	-	-1.498
Totaal	55.016	836	7.121	62.973

2015				
Vastgoed	3.028	-	2.800	5.828
Aandelen	16.861	518	-	17.379
Vastrentende waarden	30.267	939	1.000	32.206
Derivaten activa	2	368	-	370
Derivaten passiva	-	-1.188	-	-1.188
Totaal	50.158	637	3.800	54.595

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
2016				
Balanswaarde begin van het jaar	5.828	17.379	32.206	55.413
Aankopen	797	6.659	4.224	11.680
Verkopen	-826	-1.577	-6.054	-8.457
Waardeveranderingen	421	2.045	2.647	5.113
Mutatie deposito's en liquiditeiten			97	97
Balanswaarde eind van het jaar	6.220	24.506	33.120	63.846
2015				
Balanswaarde begin van het jaar	5.576	17.752	27.763	51.091
Aankopen	1.304	2.453	7.943	11.700
Verkopen	-1.923	-4.118	-4.113	-10.154
Waardeveranderingen	871	1.292	650	2.813
Mutatie deposito's en liquiditeiten			-37	-37
Balanswaarde eind van het jaar	5.828	17.379	32.206	55.413

.....

De mutaties in de portefeuille derivaten zijn als volgt:

	Valuta-derivaten	Aandelen-derivaten	Rente-derivaten	Totaal
2016				
Balanswaarde begin van het jaar	-109	2	-711	-818
Verkopen en afwikkeling	-174	2	6	-166
Waardeveranderingen	-545	-1	625	79
Verandering lopende interest	-	-	32	32
Balanswaarde eind van het jaar	-828	3	-48	-873
Derivaten activa	454	3	168	625
Derivaten passiva	-1.282	-	-216	-1.498
Per saldo	-828	3	-48	-873
2015				
Balanswaarde begin van het jaar	-1.801	26	2.796	1.021
Verkopen en afwikkeling	3.928	-19	-3.049	860
Waardeveranderingen	-2.236	-5	-472	-2.713
Verandering lopende interest	-	-	14	14
Balanswaarde eind van het jaar	-109	2	-711	-818
Derivaten activa	368	2	-	370
Derivaten passiva	-477	-	-711	-1.188
Per saldo	-109	2	-711	-818

Niet in de balans opgenomen vorderingen en verplichtingen

Niet-verwerkte vorderingen

Volgens de uitvoeringsovereenkomst met de werkgever wordt, indien de beleidsdekkingsgraad ultimo november lager is dan de dekkingsgraad volgens de in de Pensioenwet vastgelegde solvabiliteitseisen, het volgende jaar een bedrag gelijk aan 1/10 van het tekort als extra premie geheven, rekening houdend met de maximum premie van 30% (2015: 40%) van de totale brutopensoengrondslag. De toekomstige extra premies (herstelpremie) zijn niet als vordering in de balans opgenomen, inclusief de voor 2017 vastgestelde herstelpremie van EUR 1.154 duizend (2015: herstelpremie 2016 van EUR 1.045 duizend).

Investerings- en stortingsverplichtingen

	2016	2015	Maximale looptijd
Vastgoed	405	692	2 jaar
Vastrentende waarden (woninghypotheken)	-	2.500	1 jaar
Totaal	405	3.192	

.....

Langlopende contractuele verplichtingen

De resterende looptijd van het herverzekeringscontract is drie jaar (2015: één jaar). De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt EUR 564 duizend (2015: EUR 223 duizend).

Voorwaardelijke verplichtingen

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 2.705 duizend (2015: EUR 2.323 duizend).

De door actieve deelnemers opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de loonindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Loonindex	Toegekend	Vershil
1 januari 2017	1,25%	0,00%	1,25%
1 januari 2016	2,35%	0,00%	2,35%
1 januari 2015	1,50%	0,90%	0,60%
1 januari 2014	1,50%	1,38%	0,12%
1 januari 2013	2,00%	1,20%	0,80%
1 januari 2012	2,00%	1,84%	0,16%
1 januari 2011	2,00%	1,63%	0,37%
1 januari 2009	3,25%	0,72%	2,53%

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de prijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Prijsindex	Toegekend	Vershil
1 januari 2017	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2016	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2015	0,70%	0,42%	0,28%
1 januari 2014	0,90%	0,83%	0,07%
1 januari 2013	2,00%	1,20%	0,80%
1 januari 2012	2,30%	2,11%	0,19%
1 januari 2011	1,40%	1,14%	0,26%
1 januari 2009	2,50%	0,55%	1,95%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de indexering van de pensioenrechten, inclusief de inhaal van de ontstane indexeringsachterstand.

Het pensioenfonds vormde tot en met 31 december 2016 gezamenlijk met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM, Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, Blue Sky Group Holding B.V. en dochtermaatschappijen (BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V.), Eagle Fund Beheer B.V. en de Blue Sky beleggingsfondsen een fiscale entiteit voor de omzetbelasting en was hoofdelijk aansprakelijk voor de daaruit voortvloeiende belastingverplichtingen. De fiscale entiteit is per 1 januari 2017 beëindigd.

Risicobeheer

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd. De (nominale) dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva en de pensioenverplichtingen.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen bedraagt EUR 15.448 duizend (2015: tekort EUR 12.692 duizend):

	2016	2015
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	4.917	5.289
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	10.138	8.751
• Valutarisico	2.684	1.665
• Commodityrisico	-	-
• Kredietrisico	3.207	2.741
• Verzekeringstechnisch risico	4.480	3.825
• Liquiditeitsrisico	-	-
• Concentratierisico	-	-
• Operationeel risico	-	-
• Actief risico	1.535	1.316
Totaal	26.961	23.587
Diversificatie van risico's	-11.090	-9.311
Totaal vereist eigen vermogen	15.871	14.276
Aanwezig eigen vermogen	423	1.584
Tekort	15.448	12.692

Het vereist eigen vermogen van EUR 15.871 duizend (2015: EUR 14.276 duizend) is gebaseerd op de strategische beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar. De hiermee overeenkomende nominale dekkingsgraad bedraagt 125,2% (2015: 126,6%). De actuele nominale dekkingsgraad bedraagt 100,7% (2015: 103,0%). De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva en de voorziening pensioenverplichtingen.

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 16.910 duizend (2015: EUR 13.815 duizend). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 126,8% (2015: 125,8%). Het vermogenstekort op basis van de feitelijke portefeuille bedraagt EUR 16.487 duizend (2015: tekort EUR 12.231 duizend).

.....

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt EUR 2.653 duizend (2015: EUR 2.263 duizend). Dit komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,2% (2015: 104,2%).

Per 1 januari 2015 is met de invoering van het nFTK de zogenoemde beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd, gedefinieerd als de (voortschrijdend) gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden. De beleidsdekkingsgraad ultimo verslagjaar bedraagt 95,7% (2015: 105,5%).

De beleidsdekkingsgraad is in het kader van het nFTK bepalend voor:

- de toetsing aan het (strategisch) vereist eigen vermogen;
- het toepassen van eventuele kortingen;
- het indexeringsbeleid.

Op basis van de toetsing van de beleidsdekkingsgraad aan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad wordt vastgesteld of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert en een herstelplan moet indienen bij DNB. Het herstelplan wordt jaarlijks geactualiseerd.

De ontwikkeling van de nominale dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2016	2015
Dekkingsgraad begin van het jaar	103,0%	113,5%
Premies	1,3%	0,1%
Pensioenuitkeringen	0,0%	0,1%
Indexering pensioenrechten	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	-12,1%	-7,0%
Resultaat beleggingen (inclusief resultaat renteswaps) en verplichtingen	10,2%	0,3%
Wijziging actuariële grondslagen	-0,3%	-5,6%
Overige oorzaken	-1,4%	1,6%
Dekkingsgraad eind van het jaar	100,7%	103,0%

Het pensioenfonds heeft ingevolge artikel 138 Pensioenwet in 2016 het bestaande herstelplan geactualiseerd en het geactualiseerde herstelplan ingediend bij DNB. Het herstelplan is goedgekeurd door DNB. In het actuele herstelplan is uitgewerkt hoe het pensioenfonds binnen de wettelijke termijn van 11 jaar vanaf 1 januari 2016 weer beschikt over het strategisch vereist vermogen getoetst aan de beleidsdekkingsgraad. Volgens het herstelplan wordt binnen de termijn van 11 jaar de tekortsituatie opgelost. De belangrijkste bron voor herstel van de dekkingsgraad is het verwachte overrendement (verschil tussen het behaalde rendement op de beleggingen en de benodigde rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen). In het herstelplan is rekening gehouden met de met de werkgever afgesproken extra premie (herstelpremie), die vooral in de eerste jaren van de looptijd bijdraagt aan het oplossen van het vermogenstekort. Gedurende de eerste jaren van de looptijd van het herstelplan kan het pensioenfonds naar verwachting niet volledig indexeren. Hierbij volgt het pensioenfonds het reguliere sturingsbeleid overeenkomstig de wettelijke eisen (het zogenoemde toekomstbestendig indexeren).

De ontwikkeling van de dekkingsgraad in het verslagjaar ten opzichte van de prognose in het herstelplan is als volgt:

		2016		2015	
	Realisatie	Herstelplan	Realisatie	Herstelplan	
Dekkingsgraad begin van het jaar	103,0%	103,0%	113,5%	113,5%	
Premies	1,3%	1,2%	0,1%	1,6%	
Pensioenuitkeringen	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	
Indexering pensioenrechten	0,0%	0,0%	0,0%	-0,8%	
Wijziging rekenrente pensioenverplichtingen	-12,1%	0,0%	-7,0%	0,0%	
Resultaat beleggingen en verplichtingen	10,2%	4,1%	0,3%	3,8%	
Wijziging actuariële grondslagen	-0,3%	0,0%	-5,6%	-6,1%	
Overige oorzaken	-1,4%	-0,4%	1,6%	-0,6%	
Dekkingsgraad eind van het jaar	100,7%	107,9%	103,0%	111,4%	

De gemiddelde rekenrente behorend bij de verwachte kasstromen van de pensioenuitkeringen is in 2016 gedaald van 1,89% tot 1,53%. In het herstelplan wordt uitgegaan van een onveranderde rentetermijnstructuur DNB.

In het eerste kwartaal van 2017 is een geactualiseerd herstelplan op basis van de vermogenspositie ultimo verslagjaar bij DNB ingediend. Hierin zijn geen nieuwe herstelmaatregelen opgenomen. In het geactualiseerde herstelplan is voor de jaren 2017 en 2018 rekening gehouden met de verlaging van de maximum premie van 40% tot 30% van de totale brutopensioengrondslag.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is daarmee gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden. Hierbij wordt zoveel mogelijk gewerkt met obligaties van de hoogst beschikbare kredietwaardigheid.

De reële dekkingsgraad bedraagt 57,2% (2015: 62,4%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van negatief 0,40% (2015: 0,13%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2016	2015
Dekkingsgraad begin van het jaar	62,4%	69,3%
Premies	0,1%	-0,6%
Pensioenuitkeringen	-0,2%	-0,2%
Indexering pensioenrechten	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente rentedeel	-7,2%	-4,3%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	-4,1%	0,3%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	6,1%	0,2%
Wijziging actuariële grondslagen	-0,2%	-3,4%
Overige oorzaken	0,3%	1,1%
Dekkingsgraad eind van het jaar	57,2%	62,4%

De reële dekkingsgraad geeft een indicatie van het vermogen van het pensioenfonds om in de toekomst de pensioenuitkeringen te verhogen (indexeren) ter compensatie van de inflatie.

Met de invoering van het nFTK is een hiervan afwijkende wettelijke definitie van de reële dekkingsgraad geïntroduceerd, waarbij rekening wordt gehouden met een verwacht toekomstig overrendement. De wettelijke reële dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 77,1% (2015: 84,0%).

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode. Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps.

Het volgende overzicht van de looptijden van de portefeuille vastrentende waarden (nagenoeg alleen obligaties), de technische voorziening en de portefeuille interest rate swaps geeft op hoofdlijnen inzicht in het rentemismatchrisico:

	Vastrentende waarden	Technische voorziening	Positie vóór rentederivaten	Interest rate swaps	Netto positie
2016					
Korter dan 1 jaar	3.822	-498	3.324	-15.550	-12.226
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	4.728	-2.336	2.392	-	2.392
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	7.305	-5.436	1.869	-	1.869
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	9.736	-13.483	-3.747	5.764	2.017
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	6.374	-18.187	-11.813	9.740	-2.073
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	891	-13.876	-12.985	-	-12.985
Langer dan 40 jaar	264	-9.185	-8.921	-	-8.921
Totaal	33.120	-63.001	-29.881	-46	-29.927
2015					
Korter dan 1 jaar	1.264	-501	763	-10.600	-9.837
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	5.249	-2.190	3.059	-	3.059
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	7.507	-4.772	2.735	-	2.735
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	10.516	-11.651	-1.135	1.989	854
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	5.388	-15.418	-10.030	7.900	-2.130
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	1.598	-11.578	-9.980	-	-9.980
Langer dan 40 jaar	684	-7.465	-6.781	-	-6.781
Totaal	32.206	-53.575	-21.369	-711	-22.080

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2016	2015
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	9,8	10,1
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	19,9	20,5
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	26,3	25,8
Mismatch bij renteschok van 0,01%	12,0	12,0
Mismatch bij renteschok van 1,0%	14,0	14,0

Bij de berekening van de modified duration van de vastrentende waarden worden high yield bonds en emerging market debt buiten beschouwing gelaten.

De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de portefeuille obligaties en interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2016 ongeveer 45% (2015: ongeveer 45%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2016 ongeveer 46% (2015: ongeveer 46%). Hierbij wordt opgemerkt dat de toepassing

.....

van de UFR-methodiek voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen komt de berekende effectiviteit van de afdekking lager uit.

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,8 procentpunt. Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,8 maal de modified duration als percentage.

Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,8 procentpunt. Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,8 maal de modified duration als percentage.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert.

Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een daling met ongeveer 12 procentpunten (2015: ongeveer 12 procentpunten). Het effect van een stijging van de DNB-rekenrente met 1,0 procentpunt is een stijging van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 14 procentpunten (2015: ongeveer 14 procentpunten).

Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 16 procentpunten (2015: ongeveer 16 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de dekkingsgraad met ongeveer 19 procentpunten (2015: ongeveer 19 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 10% (2015: ongeveer 11%) uit van de totale beleggingen.

Een waardedaling van de vastgoedportefeuille met 30% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 3 procentpunten (2015: ongeveer 3 procentpunten). Een waardestijging van deze beleggingen met 30% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 3 procentpunten (2015: ongeveer 3 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 39% (2015: ongeveer 32%) uit van de totale beleggingsportefeuille.

Een waardedaling van de portefeuille aandelen met 30% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2015: ongeveer 10 procentpunten). Een waardestijging

.....

van de portefeuille met 30% daarentegen resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2015: ongeveer 10 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast- rentende waarden	Totaal	Valuta- afdekking	Netto positie
2016						
Euro	1.985	3.597	21.343	26.925	25.786	52.711
Amerikaanse dollar	1.796	7.867	6.144	15.807	-15.340	467
Canadese dollar	-	798	564	1.362	-1.386	-24
Australische dollar	327	660	1.395	2.382	-2.513	-131
Japane yen	431	1.734	-	2.165	-2.182	-17
Britse pond	490	2.080	1.101	3.671	-3.444	227
Zwitserse frank	83	959	1	1.043	-	1.043
Zweedse kroon	241	415	1.130	1.786	-1.749	37
Overige valuta's	867	6.396	1.442	8.705	-	8.705
Totaal	6.220	24.506	33.120	63.846	-828	63.018
2015						
Euro	2.117	3.257	21.153	26.527	21.715	48.242
Amerikaanse dollar	1.679	4.643	6.119	12.441	-11.774	667
Canadese dollar	-	494	521	1.015	-968	47
Australische dollar	231	538	1.297	2.066	-2.063	3
Japane yen	438	1.417	-	1.855	-1.851	4
Britse pond	423	2.087	996	3.506	-3.609	-103
Zwitserse frank	98	817	1	916	-	916
Zweedse kroon	162	378	1.038	1.578	-1.559	19
Overige valuta's	680	3.748	1.081	5.509	-	5.509
Totaal	5.828	17.379	32.206	55.413	-109	55.304

Het valutarisico op beleggingen in Amerikaanse dollars, Canadese dollars, Australische dollars, Japanse yens, Britse ponden en Zweedse kronen wordt afgedekt tegen de euro door middel van valutaswaps en valutatermijncontracten. Posities in andere valuta's worden niet afgedekt. Dit betreft voornamelijk valuta's van opkomende landen.

Een daling van alle valutakoersen ten opzichte van de euro met 25% resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2015: ongeveer 3 procentpunten). Een stijging van alle valutakoersen ten opzichte van de euro met 25% resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2015: ongeveer 3 procentpunten).

.....

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 47% (2015: ongeveer 49%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA en ongeveer 24% (2015: ongeveer 27%) van de portefeuille heeft de AA-rating. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2016 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Een ander verzekeringstechnisch risico is het kortlevensrisico. Dit is het risico dat (gewezen) deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is met andere woorden het risico dat de hiervoor ontvangen risicopremie en de hiervoor opgenomen technische voorziening onvoldoende zijn om de toekomstige uitkeringen nabestaandenpensioen en wezenpensioen te dekken. De gevormde voorziening voor het risico dat gewezen deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld, wordt vastgesteld op basis van de AG prognosetafels 2016 met correcties voor ervaringssterfte. Het risico dat deelnemers overlijden vóór pensioendatum is (her)verzekerd.

Tenslotte wordt het arbeidsongeschiktheidsrisico onderscheiden. Dit is het risico dat meer deelnemers arbeidsongeschikt worden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid, met andere woorden dat de toekomstige premievrije pensioenopbouw en het toekomstige arbeidsongeschiktheidspensioen hoger zijn dan de hiervoor ontvangen risicopremie. Het arbeidsongeschiktheidsrisico is (her)verzekerd.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels. Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereiste eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een

.....

voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie.

In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Amerikaanse, Franse, Duitse en Britse staatsleningen maken gezamenlijk ongeveer 55% (2015: ongeveer 58%) uit van de totale portefeuille obligaties. De actiefpost derivaten heeft voor ongeveer 96% (2015: ongeveer 94%) betrekking op drie (2015: twee) tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 2% (2015: ongeveer 1%) van de marktwaarde van de obligatieportefeuille. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met de BSG-organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Over de beheersing van de processen wordt verantwoording afgelegd, waarbij jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapportage wordt overgelegd. Het operationeel risico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogenstitels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2016 tussen 0,3% en 0,5% bewogen (2015: tussen 0,4% en 0,6%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 2,5% is gebleven. In de standaardtoets van DNB wordt met ingang van 1 januari 2015 rekening gehouden met het actief risico. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt.

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de markttrente en demografische ontwikkelingen.

Door middel van de reële dekkingsgraad kan inzicht worden gegeven in de mate waarin in de toekomst toeslagen kunnen worden toegekend. Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De aldus berekende reële dekkingsgraad bedraagt 57,2% (2015: 62,4%).

.....

Toelichting op de rekening van baten en lasten

(bedragen in duizenden euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

11 Premies

	2016	2015
Werkgeversdeel		
• Jaarpremie	1.978	1.888
• Extra premie in verband met vermogenstekort	836	191
• Extra premie liquidatiekosten	-	214
Totaal werkgeversdeel	2.814	2.293
Werknemersdeel		
• Doorsneepremie	349	331
• Extra premie in verband met vermogenstekort	209	48
Totaal werknemersdeel	558	379
Totaal	3.372	2.672

De feitelijke premie is in beginsel gelijk aan de gedempte kostendekkende premie, eventueel verhoogd met een extra premie die voortvloeit uit het herstelplan. In 2015 is de premie verder verhoogd met een extra premie in verband met de kosten van liquidatie in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds.

De gedempte kostendekkende premie is gebaseerd op een (gedempte) rentevoet van 2,4%. In 2015 werd nog een gedempte rentevoet van 3,0% gehanteerd. Op de aldus voor 2015 bepaalde actuariële premie werd een solvabiliteitsopslag gevraagd gebaseerd op het (strategisch) vereist eigen vermogen.

De feitelijke premie, inclusief herstellpremie van EUR 1.045 duizend (2015: EUR 239 duizend) bedraagt EUR 3.372 duizend (2015: EUR 2.672 duizend inclusief extra premie liquidatiekosten van EUR 214 duizend). De kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 1 Pensioenwet bedraagt EUR 3.290 duizend (2015: EUR 2.652 duizend). De gedempte kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 2 Pensioenwet bedraagt EUR 2.348 duizend (2015: EUR 2.218 duizend).

De kostendeekkende premie en de gedempte kostendeekkende premie zijn als volgt samengesteld:

	Kosten- dekkende premie	Gedempte kosten- dekkende premie
2016		
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	2.382	995
Risicopremie overlijden en arbeidsongeschiktheid	217	217
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-
Solvabiliteitsopslag	691	323
Voorwaardelijke toekomstige indexering	-	813
Totaal	3.290	2.348
2015		
Pensioenopbouw (inclusief excassokosten)	1.964	1.611
Risicopremie overlijden en arbeidsongeschiktheid	194	194
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	-	-
Solvabiliteitsopslag	494	413
Voorwaardelijke toekomstige indexering	-	-
Totaal	2.652	2.218

De feitelijke premie wordt jaarlijks getoetst aan een gedempte kostendeekkende premie. De gedempte kostendeekkende premie wordt vanaf 2016 berekend op basis van het verwachte rendement op de strategische beleggingsportefeuille van 4,7% (verwacht reëel rendement 2,4%). De feitelijke premie is EUR 1.024 duizend (2015: EUR 454 duizend) hoger dan de gedempte kostendeekkende premie, waarvan deel uitmaakt EUR 1.045 duizend (2015: EUR 239 duizend) herstellpremie en in 2015 ook EUR 214 duizend extra premie in verband met liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds.

12 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2016	2015
Inkomende waardeoverdrachten	187	642
Uitgaande waardeoverdrachten	-2	-
Saldo	185	642

13 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar.

	2016	2015
Pensioenopbouw actieve deelnemers	2.335	1.926
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	47	38
Totaal	2.382	1.964

14 Indexering

	2016	2015
Indexering actieve deelnemers	-	18
Indexering gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	-	-
Totaal	-	18

De pensioenrechten van actieve deelnemers zijn per 1 januari 2017 en 1 januari 2016 niet verhoogd. De in 2015 verwerkte indexering betreft het schattingsverschil met betrekking tot de per 1 januari 2015 verleende toeslag. De premievrije pensioenrechten en de ingegane pensioenen zijn per 1 januari 2017 en 1 januari 2016 evenmin verhoogd.

15 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2016	2015
Totaal	-33	87

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde (onttrokken) rente is gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,06% (2015: 0,18%).

16 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de gehanteerde rekenrente.

	2016	2015
Totaal	-7.175	-3.042

Het totale effect van de verandering in de rentetermijnstructuur van DNB in 2015 bedroeg negatief EUR 5.006 duizend. Een bedrag van totaal EUR 1.964 duizend is opgenomen onder wijziging actuariële grondslagen.

.....

De afgeleide rekenrente is in 2016 gedaald van 1,89% tot 1,53% en is in 2015 gedaald van 2,17% tot 1,89%.

17 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2016	2015
Onttrekking pensioenuitkeringen	487	452
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	10	9
Totaal	497	461

18 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

	2016	2015
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-217	-740
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	2	-
Saldo	-215	-740

19 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2016	2015
Levensverwachting	-170	-
Rekenrente (rentetermijnstructuur DNB)	-	-1.964
Kosten	-	-402
Overig	-	68
Totaal	-170	-2.298

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

Overgang op prognosetafels AG 2016	-213	-
Wijziging correctiefactoren	43	-
Totaal	-170	-

.....

Ultimo 2016 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

Het effect van de wijziging van de rekenrente is als volgt samengesteld:

	2016	2015
Afschaffing driemaandsmiddeling marktrente	-	759
Wijziging UFR-methodiek	-	-2.723
Totaal	-	-1.964

In 2015 heeft DNB twee wijzigingen in de rentetermijnstructuur doorgevoerd. Tot 1 januari 2015 werd op de marktrente voor looptijden tot en met 20 jaar een driemaandsmiddeling toegepast, die per 1 januari 2015 is vervallen. Daarnaast is per 15 juli 2015 de UFR-methodiek gewijzigd. Tot deze datum was de UFR vastgesteld op een vaste rente van 4,2%. Vanaf deze datum wordt de UFR vastgesteld op basis van de werkelijke maandelijkse 20-jaarsforwardrentes in de voorgaande 10 jaar.

Ultimo 2015 is een extra voorziening opgenomen voor alle toekomstige pensioenuitvoeringskosten, bedoeld ter financiering van de liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds.

20 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

	2016	2015
Actuariële resultaten, per saldo	-14	-5
Arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrije pensioenopbouw	2	-
Overig	-2	-
Totaal	-14	-5

21 Pensioenuitkeringen

	2016	2015
Ouderdomspensioen	462	440
Nabestaandenpensioen	3	3
Wezenpensioen	1	1
Arbeidsongeschiktheidspensioen	21	21
Totaal periodieke pensioenuitkeringen	487	465
Totaal afkopen pensioenen	-	3
Totaal	487	468

22 Herverzekeringen

	2016	2015
Premies herverzekering	-217	-194
Periodieke uitkeringen herverzekering	16	16
Winsttaandeel herverzekeraar	21	243
Mutatie herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	2	-7
Totaal	-178	58

23 Overige lasten pensioenactiviteiten

	2016	2015
Uitkering werkgever inzake winstdeling herverzekering	-21	-243
Totaal	-21	-243

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

24 Beleggingsopbrengsten

De beleggingsopbrengsten kunnen als volgt worden weergegeven:

	Direct	Prijs- verandering	Valuta- verandering	Totaal
2016				
Vastgoed	-	341	80	421
Aandelen	-	1.488	557	2.045
Aandelenderivaten	-	-1	-	-1
Vastrentende waarden	-	2.416	231	2.647
Rentederivaten	177	625	-	802
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	177	4.869	868	5.914
Valutaderivaten	-	-	-545	-545
Totaal vóór kosten	177	4.869	323	5.369
Kosten van vermogensbeheer				-17
Totaal				5.352
2015				
Vastgoed	-	631	240	871
Aandelen	-	314	978	1.292
Aandelenderivaten	-	-5	-	-5
Vastrentende waarden	-	-198	848	650
Rentederivaten	121	-472	-	-351
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	121	270	2.066	2.457
Valutaderivaten	-	-	-2.236	-2.236
Totaal vóór kosten	121	270	-170	221
Kosten van vermogensbeheer				-22
Totaal				199

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen en zijn hiervoor verbijzonderd naar prijsveranderingen en valutaveranderingen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de waardeveranderingen van derivaten (aandelenderivaten, rentederivaten en valutaderivaten) zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten fondsen	Toe- en uittreed- vergoeding
2016			
Vastgoed	43	5	1
Aandelen	71	38	14
Vastrentende waarden	57	71	13
Totaal beleggingsfondsen	171	114	28
Aandelenderivaten	-	-	-
Rentederivaten	-	1	1
Valutaderivaten	-	6	6
Totaal	171	121	35
2015			
Vastgoed	49	9	3
Aandelen	78	48	12
Vastrentende waarden	50	103	21
Totaal beleggingsfondsen	177	160	36
Aandelenderivaten	-	-	-
Rentederivaten	-	4	4
Valutaderivaten	-	6	6
Totaal	177	170	46

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de onderliggende transactiekosten van beleggingsfondsen. Indien de transactiekosten met betrekking tot beleggingsfondsen worden geïnterpreteerd als de aan deze beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

.....

25 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

	2016	2015
Opslag termijnbetaling	42	20
Rentelasten	-	-5
Totaal	42	15

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2016	2015
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	-1.732	-2.906
Resultaat op premies	779	306
Resultaat op waardeoverdrachten	-30	-98
Resultaat op pensioenuitkeringen	2	-14
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	4	217
Wijziging actuariële grondslagen	-170	-2.300
Actuariële resultaten	-14	-5
Resultaat op indexering	-	-18
Resultaat op herverzekering	2	-
Overige resultaten	-2	-
Totaal	-1.161	-4.818

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

	2016	2015
Resultaat beleggingen exclusief vastrentende waarden en renteswaps	2.168	-94
Resultaat vastrentende waarden (exclusief valutakoersresultaat)	2.416	650
Resultaat renteswaps	810	-342
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	5.394	214
Benodigde rente voorziening pensioenverplichtingen	33	-87
Benodigde rente herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-	1
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	-7.175	-3.042
Wijziging rekenrente herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	16	8
Totaal	-1.732	-2.906

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2016 bedraagt 9,70% tegen 0,52% over 2015. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2016 gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,06% (2015: 0,18%). Dit is de éénjaarsmarktrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2016 gedaald van 1,89% tot 1,53% en is in 2015 gedaald van 2,17% tot 1,89%.

.....

Resultaat op premies

	2016	2015
Premies	3.372	2.672
Beschikbaar voor premies herverzekering (risicopremie)	-217	-194
Beschikbaar voor toekomstige excassokosten	-41	-32
Beschikbaar voor andere toekomstige pensioenuitvoeringskosten	-	-214
Beschikbaar voor pensioenopbouw	3.114	2.232
Pensioenopbouw actieve deelnemers	-2.335	-1.926
Totaal	779	306

Het resultaat op premies is bestemd voor buffervorming en voorwaardelijke toekomstige indexering van pensioenrechten. Daarnaast wordt uit het resultaat op premies een bestemmingsreserve gevormd.

Resultaat op waardeoverdrachten

	2016	2015
Inkomende waardeoverdrachten	187	642
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-217	-740
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	-30	-98
Uitgaande waardeoverdrachten	-2	-
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	2	-
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	-	-
Totaal	-30	-98

Het resultaat op waardeoverdrachten wordt veroorzaakt door verschillen tussen de rekenrente die tussen pensioenfondsen onderling en tussen pensioenfondsen en verzekeraars wordt gehanteerd voor de berekening van de overdrachtswaarde van pensioenrechten en de voor de mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB).

Resultaat op pensioenuitkeringen

	2016	2015
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	487	452
Werkelijke pensioenuitkeringen	-487	-468
Beschikbaar uit herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-14	-14
Werkelijke uitkeringen herverzekering	16	16
Totaal	2	-14

.....

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten

	2016	2015
Kostenopslag in premies		
• Excassokosten	41	32
• Andere pensioenuitvoeringskosten	-	214
Totaal kostenopslag in premies	41	246
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	-47	-38
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	10	9
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	4	217
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	-	-
Totaal	4	217

Wijziging actuariële grondslagen

	2016	2015
Levensverwachting	-170	-
Rekenrente (rentetermijnstructuur DNB)	-	-1.964
Kosten	-	-402
Overig	-	68
Totaal voorziening pensioenverplichtingen	-170	-2.298
Herverzekeringsdeel voorziening pensioenverplichtingen	-	-2
Totaal	-170	-2.300

Ultimo 2016 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

In 2015 heeft DNB twee wijzigingen in de rentetermijnstructuur doorgevoerd. Tot 1 januari 2015 werd op de marktrente voor looptijden tot en met 20 jaar een driemaandsmiddeling toegepast, die per 1 januari 2015 is vervallen. Daarnaast is per 15 juli 2015 de UFR-methodiek gewijzigd. Tot deze datum was de UFR vastgesteld op een vaste rente van 4,2%. Vanaf deze datum wordt de UFR vastgesteld op basis van de werkelijke maandelijkse 20-jaarsforwardrentes in de voorgaande 10 jaar.

Ultimo 2015 is een extra voorziening opgenomen voor alle toekomstige pensioenuitvoeringskosten, bedoeld ter financiering van de liquidatiekosten in geval van discontinuïteit van het pensioenfonds.

Actuariële resultaten

	2016	2015
Kortlevenrisico	111	78
Langlevensrisico	-125	-110
Sterfte, per saldo	-14	-32
Flexibele keuzemogelijkheden	-	-32
Ingang pensioen	-	59
Totaal	-14	-5

Resultaat op indexering

	2016	2015
Beschikbaar uit premies	-	-
Indexering actieve deelnemers	-	-18
Indexering gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	-	-
Totaal	-	-18

Resultaat op herverzekering

	2016	2015
Beschikbaar voor premies herverzekering (risicopremie)	217	194
Premies herverzekering	-217	-194
Winstdeling herverzekering	21	243
Uitkering werkgever inzake winstdeling herverzekering	-21	-243
Arbeidsongeschiktheidspensioen en premievrije pensioenopbouw	2	-
Totaal	2	-

Overige informatie

Verbonden partijen

Blue Sky Group Holding B.V. en dochtermaatschappijen (BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V.) en de bestuursleden worden aangemerkt als verbonden partijen. De aangesloten ondernemingen zijn ook de uitvoeringsorganisatie van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer).

Tussen het pensioenfonds en Blue Sky Group Holding (werkgever) is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 47 en 48.

De kosten van de uitvoering van de pensioenregeling zijn voor rekening van de werkgever. De externe kosten bedragen EUR 204 duizend (2015: EUR 188 duizend).

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

.....

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De voorzitter van het bestuur ontvangt een honorarium rechtstreeks van de werkgever. Het honorarium over 2016 bedraagt EUR 23 duizend (2015: EUR 23 duizend). De overige bestuurders van het pensioenfonds ontvangen geen bezoldiging. De bestuursleden die in loondienst zijn bij de werkgever hebben een gedeeltelijke vrijstelling van hun hoofdfunctie in verband met hun bestuursfunctie bij het pensioenfonds.

Honorarium accountant

De accountantshonoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW komen niet ten laste van het pensioenfonds, maar zijn voor rekening van de werkgever. Het aan het verslagjaar toegerekende accountantshonorarium bedraagt EUR 27 duizend (2015: EUR 26 duizend) en heeft volledig betrekking op de controle van de jaarrekening en de jaarstaten DNB.

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toeziachter

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet.

Amstelveen, 6 juni 2017

Bestuur

12 Overige gegevens

Bestemming van het resultaat

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group te Amstelveen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 400.000.

Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 20.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met de balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het

.....

Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van de artikelen 131 en 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group is gebaseerd op de tot en met de balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 6 juni 2017

drs. W. Hoekert AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group per 31 december 2016 en van het resultaat en de kasstromen over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Blue Sky Group (de Stichting) te Amstelveen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2016;
2. de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2016; en
3. de toelichting met een overzicht van de grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Goedkeurende controleverklaring

Materialiteit

Materialiteit van EUR 400 duizend, 0,7% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- De waardering van beleggingen
- De waardering van de technische voorzieningen

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 400 duizend (2015: EUR 390 duizend). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2016 (0,7%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 20 duizend aan het bestuur rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan BSG Pension Management B.V. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door BSG Pension Management B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402-type II) rapportage.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverleners met vertegenwoordigers van de dienstverleners. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2016 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

.....

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit de paragraaf 'Marktwaarde beleggingen' op pagina 64 en 65 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 55.016 duizend (87%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 7.957 duizend (13%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en andere geschikte waarderingmodellen. Het bepalen van de marktwaarde voor deze beleggingen is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van beleggingen met behulp van schattingen een kernpunt in onze controle.

In de toelichting op pagina 50 tot en met 51 geeft de Stichting de gehanteerde waarderinggrondslagen weer. Tevens zijn hier de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderinggrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Voor individueel significante beleggingen, waarvoor de waardering tot stand komt met behulp van schattingen, maken wij gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de ISAE 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering van, en toereikende evaluatie op, periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en andere geschikte waarderingmodellen onderzocht.

De waardering van derivaten hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen getoetst aan de hand van in de markt waarneembare prijzen en parameters.

De waardering van participaties in Blue Sky beleggingspools hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderinggrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

.....

De waardering van beleggingen

De waardering van participaties in vastgoedfondsen, waarvan de onderliggende beleggingen worden gewaardeerd op basis van taxaties, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

Tot aan de datum van onze controleverklaring hebben wij voor EUR 334 duizend (0,53%) van de niet-beursgenoteerde beleggingscategorieën de waardering niet kunnen toetsen aan door een accountant gecontroleerde jaarrekeningen voorzien van een goedkeurende controleverklaring. Wij hebben hier de volgende aanvullende procedures op uitgevoerd:

Wanneer niet tijdig een jaarrekening die is voorzien van een goedkeurende controleverklaring beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de marktwaardering zoals door de fondsmanager is afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later in het jaar beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen. In aanvulling hierop hebben we diverse gesprekken gevoerd met betrokken frontoffice-medewerkers van de vermogensbeheerder, waarbij wij significante gebeurtenissen na balansdatum, mogelijke risico's en andere relevante aspecten die van invloed zijn op de waardering van deze fondsen hebben besproken en getoetst aan brondocumentatie.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting op pagina 52 en 53 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In de paragraaf 'Risicobeheer' (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

.....

De waardering van de technische voorzieningen

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- de kerncijfers;
- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige

.....

interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate – maar geen absolute mate – van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Voor een nadere beschrijving van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van een controle van de jaarrekening verwijzen wij naar de website van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA). https://www.nba.nl/Documents/Tools%20Vaktechniek/Standar passages/Standar passage_nieuwe_controletekst_niet_oob_variant_%20Nederlands.docx

Amstelveen, 6 juni 2017
KPMG Accountants N.V.

F. M. van den Wildenberg RA

13 Bijlagen

13.1 Personalia (stand per 6 juni 2017)

Bestuur

Voorzitter zonder stemrecht

Mevrouw M. Adema

Leden

De heer P.F. Bajema

Mevrouw O. Bisschop (vicevoorzitter)

De heer S. Brons

De heer T.G.A. Keijzers

De heer P. Paanen

Mevrouw P.M.M. Silven – Keijzer (vicevoorzitter)

De heer E.J.J. Voorhoeve

Verantwoordingsorgaan

Voorzitter

De heer J. Wissink

Leden

De heer E. Woudstra

Mevrouw N.J.H. Merk-Loeff

De heer B.A.A.M. van der Stee

Algemeen secretariaat

Mevrouw L. Duin-Gemmink, secretaris

Compliance officer

De heer S.J. Röder

Visitatiecommissie

Voorzitter

De heer J. Hilbrands

Leden

De heer J.C. Buiten

Mevrouw M.E.J. Bracco Gartner

Accountant

KPMG Accountants N.V.

Certificerend actuaris

Towers Watson Netherlands B.V.

Uitvoeringsorganisatie(s)

Blue Sky Group Holding B.V., Amstelveen (BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V., BSG Pension Management B.V.)

13.2 Functies en nevenfuncties bestuur

R.G. Nagtegaal

Functie in het bestuur: Onafhankelijk voorzitter (tot 1 januari 2017)
Relevante nevenfuncties: Lid raad van advies Inbo (architectenbureau), bestuurslid Pensioenfonds Architectenbureaus (tevens beleggingscommissie, en commissie pensioenregeling, uitbesteding en communicatie), bestuurslid Sawa (100% aandeelhouder AAG, adviesbureau voor financiën en onroerend goed in de gezondheidszorg), lid rvc Coöperatie ParkeerService u.a. en voorzitter Stichting Geerestein (beheer werknemersparticipatie in bedrijf).

mw. M. Adema

Functie in het bestuur: Onafhankelijk voorzitter (per 1 januari 2017)
Relevante nevenfuncties: Partner bij Montae

mw. O. Bisschop

Functie in het bestuur: Vicevoorzitter (vanaf 2001)
Voordragende organisatie: Blue Sky Group (BSG)
Functie: Directeur Blue Sky Group Holding B.V.
Relevante nevenfuncties: Lid raad van toezicht Stichting Pensioenfonds Grafische Bedrijven, lid visitatiecommissie van Stichting Pensioenfonds Holland Casino, Adviseur risicomangement PNO Media en lid raad van toezicht Het Nederlandse Pensioenfonds.

mw. P.M.M. Silven-Keijzer

Functie in het bestuur: Vicevoorzitter (vanaf 2001)
Voordragende organisatie: Ondernemingsraad Blue Sky Group
Functie: Senior adviseur actuariaat
Relevante nevenfuncties: -

P.F. Bajema

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2012)
Voordragende organisatie: Ondernemingsraad Blue Sky Group
Functie: Hoofd client portfolio risk management
Relevante nevenfuncties: Lid beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Ballast Nedam, lid beleggingscommissie Onderlinge 's Gravenhage, lid beleggingscommissie De Hoop en lid beleggingscommissie Volo Pensioen.

T.G.A. Keijzers

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2006)
Voordragende organisatie: Blue Sky Group (BSG)
Functie: Chief Operating Officer
Relevante nevenfuncties: Lid tuchtcommissie VBA beleggingsprofessionals

.....

E.J.J Voorhoeve

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2001)
Voordragende organisatie: Blue Sky Group (BSG)
Functie: Directeur bestuursondersteuning en communicatie
Relevante nevenfuncties: Lid raad van toezicht bij Stichting Pensioenfonds APF (AkzoNobel), lid bestuurscommissie PFG van ABN AMRO Pensioenfonds, bestuurslid Stichting Woongemeenschap Santpoort-Zuid (belangenorganisatie Santpoort-Zuid), lid commissie Public Affairs Pensioenfederatie en auteur Tekst en Commentaar Pensioenrecht (Wolters Kluwer).

P. Paanen

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2012)
Voordragende organisatie: Ondernemingsraad BSG
Functie: General Counsel
Relevante nevenfuncties: -

S. Brons

Functie in het bestuur: Lid (vanaf 2014)
Voordragende organisatie: -
Functie: Gepensioneerd (voorheen: actuaris)
Relevante nevenfuncties: -

13.3 Deelnemersbestand

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantallen per einde vorig verslagjaar	163	78
Bij wegens		
- Indiensttreding	14	-
- Herindiensttreding	-	-
- Uitdiensttreding	-	15
- Toekenning pensioen	-	-
- Revalidatie	-	-
Af wegens		
- Invaliditeit	-	-
- Overlijden	-	-
- Toekenning ouderdompensioen	-	-
- Uitdiensttreding	15	-
- Beëindiging wezenpensioen	-	-
- Revalidatie	-	-
- Herindiensttreding	-	-
- Emigratie/afkoop/overdracht	-	1
Aantal per einde verslagjaar	162	92

Pensioengerechtigden

	Ouderdoms- pensioen	Nabestaanden- pensioen	Wezen- pensioen	Arbeids- ongeschiktheids- pensioen	Totaal pensioen- gerechtigden
Aantallen per einde vorig verslagjaar	15	1	1	6	23
Bij wegens					
- Indiensttreding	-	-	-	-	-
- Herindiensttreding	-	-	-	-	-
- Uitdiensttreding	-	-	-	-	-
- Toekenning pensioen	-	-	-	-	-
- Revalidatie	-	-	-	-	-
Af wegens					
- Invaliditeit	-	-	-	-	-
- Overlijden	-	-	-	-	-
- Toekenning ouderdomspensioen	-	-	-	-	-
- Uitdiensttreding	-	-	-	-	-
- Beëindiging wezenpensioen	-	-	-	-	-
- Revalidatie	-	-	-	-	-
- Herindiensttreding	-	-	-	-	-
- Emigratie/afkoop/overdracht	-	-	-	-	-
Aantal per einde verslagjaar	15	1	1	6	23

.....

13.4 Ontwikkelingen 2007-2016

Ontwikkelingen 2007-2016 Pensioenfonds Blue Sky Group										
	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Aantal deelnemers	162	163	145	139	126	122	121	115	94	85
Mannen	96	96	87	81	72	69	67	60	49	46
Vrouwen	66	67	58	58	54	53	54	55	45	39
Aantal gewezen deelnemers	92	78	75	72	70	64	55	55	57	44
Mannen	53	46	44	44	41	36	31	32	30	23
Vrouwen	39	32	31	28	29	28	24	23	27	21
Aantal gepensioneerden	23	23	22	20	20	18	17	17	13	9
Ouderdomspensioen	15	15	14	12	11	9	8	8	7	3
Mannen	13	13	13	11	10	9	8	8	7	3
Vrouwen	2	2	1	1	1	0	0	0	0	0
Nabestaandenpensioen	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0
Wezenpensioen	1	1	1	1	2	2	2	2	0	0
Arbeidsongeschiktheidspensioen	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Mannen	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4
Vrouwen	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2
(bedragen in duizenden euro's)										
Premies										
Feitelijke premie	3.372	2.672	2.709	2.746	2.231	2.132	1.844	1.751	1.467	1.410
Kostendeckende premie	3.290	2.652	2.247	2.485	2.242	2.033	1.844	1.523	1.467	1.410
Gedempte kostendeckende premie	2.348	2.218	2.312	2.368	2.084	2.033	1.844	1.523	1.467	1.410
Pensioenuitkeringen	487	468	397	371	390	427	451	424	415	318
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer 1)										
(bedragen in euro's)	1.099	1.026	925	860	1.028	635	666	1.253	1.044	
Vermogen										
Stichtingskapitaal en reserves	423	1.584	6.402	8.802	6.983	3.137	4.499	4.626	1.486	8.555
Voorziening pensioenverplichtingen	63.001	53.575	45.882	33.757	32.870	28.968	21.668	17.663	16.643	11.716
Verwerkte indexering										
Deelnemers	0,00%	0,00%	0,90%	1,38%	1,20%	1,84%	1,63%	2,00%	0,72%	3,25%
Gepensioneerden en gewezen deelnemers	0,00%	0,00%	0,42%	0,83%	1,20%	2,11%	1,14%	0,40%	0,55%	1,50%
Beleggingen										
Vastgoed	6.220	5.828	5.576	2.706	3.339	2.562	2.816	1.563	1.580	1.322
Aandelen	24.506	17.379	17.752	15.262	13.906	11.415	10.107	8.420	5.787	6.519
Vastrentende waarden	33.120	32.206	27.763	22.491	19.208	16.406	13.566	12.140	11.174	11.603
Overig, per saldo	-881	-846	915	1.780	2.903	1.736	-471	196	-553	404
Totaal	62.965	54.567	52.006	42.239	39.356	32.119	26.018	22.319	17.988	19.848
Rendement										
Totaalrendement	9,7%	0,5%	16,1%	0,2%	17,4%	12,2%	10,2%	13,2%	-16,0%	3,1%
Vijfjaarsgemiddeld totaalrendement	8,5%	9,0%	11,1%	10,5%	6,7%	3,9%	2,7%	3,1%	2,7%	9,3%
Tienjaarsgemiddeld totaalrendement	6,2%	5,8%	7,0%	6,5%	8,0%	5,9%				
Dekkingsgraad										
Nominale dekkingsgraad	100,7%	103,0%	113,5%	125,6%	120,9%	110,8%	120,8%	126,2%	108,9%	173,0%
Beleidsdekkingsgraad	95,7%	105,5%								
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	125,2%	126,6%	122,9%	123,3%	119,8%	119,5%	124,4%	125,8%	122,7%	123,2%
Reële dekkingsgraad	57,2%	62,4%	69,3%	69,6%	58,5%	56,1%	60,8%	65,2%	65,4%	91,8%
Wettelijke reële dekkingsgraad	77,1%	84,0%								
1) Betreft door werkgever gedragen externe kosten										

.....